

~~19242~~

ДР. СТЕПАН БАРАН.

З ПОЛЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ СТАТИСТИКИ
галицьких середніх шкіл.

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

*Відбитка з II тому „Студій з поля суспільних наук
і статистики“.*

У ЛЬВОВІ, 1910.

НАКЛАДОМ НАУКОВОГО ТОВ. ІМ. ШЕВЧЕНКА.

З ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА
ПІД ЗАРЯДОМ К. БЕДНАРСЬКОГО.

~~19242~~

ДР. СТЕПАН БАРАН.

**З ПОЛЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ СТАТИСТИКИ
галицьких середніх шкіл.**

10.561.

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

*Відбитка з II тому „Студій з поля суспільних наук
і статистики“.*

У ЛЬВОВІ, 1910.

НАКЛАДОМ НАУКОВОГО ТОВ. ІМ. ШЕВЧЕНКА.

З ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА
ПІД ЗАРЯДОМ К. БЕДНАРСЬКОГО.

Вступ.

Справа, яка в двох останніх десятиліттях висунула ся на перше місце публичного життя і національно-політичних постулатів галицької України, се справа шкільництва — народнього, середнього і вищого. Шкільництво, а передовсім вишня його національна форма, себто викладна мова, давно пережило фазу чисто-академічних диспут, стаючи предметом політичних торгів і здобуттів в державах і краях, заселених кількома народами. Нині кожний поневолений нарід розуміє як найліпше, що першим услівем його розвою є школа і то школа власна, у власнім національнім одязі (викладна мова) й у власній хаті (шкільна національна автономія) — і що без здобуття рідної школи йому грозять очевидна загибля. Народи, що мають власть у своїх руках, старають ся всіми силами і всякими способами, головню закоподатними актами й адміністраційними зарядженнями, припинити се природне змагане кожної живої нації до осягнення вищого степеня культури, побоюючи ся, що би доси визискуваний ними народ, здобувши через школу й освіту могуче воєнне оружє, не забавив сам стати паном у своїй хаті і не положив кінця їхньому панованню. І минуле XIX-те столітє на своїм довгім протязі було свідком з одного боку безнастанних змагань недержавних народів Європи в національно мішаних краях і державах до еманціпації на поли шкільництва, з другого записало на своїх сторінках такі факти, як протиукраїнський указ російського правительства з 1876 р., повне знесенє Бісмарком польської мови у всіх школах пруської Польщі, язиковий краєвий закон з 1867 р. для галицьких середніх і народніх шкіл і т. д.; і коли би можна до багатьох титулів, що їх двигав на собі минулий вік, додати ще один новий, то можна би його назвати віком обдуманого, плянового і консеквентного насилуваня непануючих народів на поли шкільництва народами державними зглядно пануючими.

Питане національного шкільництва є питанням маркантно політичним. Розуміють то дуже добре воюючі сторони, хоч у своїх офіційних виступах сю як раз обставину звичайно промовчують, особливо промовчують її національні *beati possidentes* і свою безоглядну екстермінаційну супроти свого слабшого сусіда роботу прикривають фіговим листком культурної місії або існуючими законами, які самі встановили. І тому, говорячи що небудь про шкільництво, не можна поминути сучасних йому політичних обставин і навіть статистичні цифри, пр. фреквенцію учеників даної нації, треба пояснити історично-політичним коментарем. Говорю се тому, щоби мене зрозуміли, чому в статистичній розвідці роблю екскурзії на політичне поле, хоч — що правда — доривочні і дуже побіжні.

Статистичної монографії з обсягу галицького шкільництва, головню національної статистики учеників і шкіл, ми доси не маємо ніякої (поминувши справоздавчі замітки в українській пресі і одну-дві агітаційні брошури, які тут не можуть входити), хоч ся справа має величезне практичне значінє під теперішню пору, коли кожної хвилі треба мати під рукою докази, оперті на статистичних цифрах.

Се останнє було головною причиною, що спонукала мене роздивити ся ближше у статистичнім матеріалі галицьких середніх шкіл й їх учеників — і результатом того є отся розвідка.

Що до обсягу матеріялу під хронологічним оглядом, то перевів я статистичну аналізу — можливо як найточнійше — за останніх 12 літ (1896/7—1907/8). Бажаючи одначе подати ліпше освітлене теперішніх явищ, уважав я кінцевою річю дати аналітику з такими-ж давнійшими явищами і подаю в тій цілі деякі дані, відповідно аналізуючи їх і коментуючи. Ідучи за приміром дотеперішніх дослідників статистики національних відносин Галичини, подаю побіч розговірної мови учеників також і їх віроісповідну принадлежність, бо що йно комбінації тих двох цифр дадуть нам повний образ дійсних відносин.

При писаню сеї розвідки користував ся я слідуячими урядовими і приватними публікаціями:

1. Sprawozdania c. k. Rady szkolnej krajowej o stanie wychowania publicznego w r. szk. 1896/7—1907/8.
2. Podręcznik statystyki Galicyi, wydany przez krajowe biuro statystyczne pod redakcją dra Tadeusza Pilata, tom VIII., część I., Lwów 1908.
3. Dr. Józef Buzek. Rozsiedlenie ludności według wyznania i języka. (Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych, wydane

przez krajowe biuro statystyczne pod redakcją dra Tadeusza Pilata, tom XXI., zeszyt II., Lwów 1909.

4. Dr. Emil Sofer. Jahrbuch des höheren Unterrichtswesens in Österreich. 22 Jahrgang — 1909, Wien 1909.

5. Dr. Józef Buzek. Rozwój stanu szkół średnich w Galicyi w ciągu ostatnich lat 50 (1859—1909). Muzeum 1909, Dodatek 3.

6. Володимир Барвінський. Досліди з поля статистики, Львів 1901.

7. Др. Володимир Охримович. З поля національної статистики Галичини. — Студії з поля суспільних наук і статистики. Видав Статистична Комісія Наукового Товариства ім. Шевченка. Т. I.; (окрема відбитка), Львів 1909.

8. Dr. Franciszek Bujak. Galicya T. I., Lwów 1908.

I.

Національні відносини в галицьких середніх школах від половини XIX. в. до засновання Краєвої Шкільної Ради (1867).

Невідради для нас відносини на полі шкільництва застала Австрія у Галичині, прилучаючи її в р. 1772 до дідичних країв габсбурзької династії. Народніх шкіл в теперішнім їх розуміню не було зовсім; місцями існували вправді т. зв. дяківки, але дуже спорадично і ціла їх задача була — вивчити церковної грамоти; загал селянських і міщанських народніх має коротав свій вік у беспросвітній тьмі. Світської інтелігенції, що признавала ся до української народности, цілком не було; сільське греко-католицьке духовенство було тільки напів грамотне і своїм культурним світоглядом та соціальним положенем не багато ріжнило ся від своїх панцизвяних парохіян; нечисленне више духовенство і монахи Василіяни були сильно спольщені й особливо ті останні творили навіть активну армію для польовізаційних цілей. Українське міщанство більших міст, передовсім Львова, яке в XVI. і XVII. вв. виказало таку велику культурну й організаційну силу, від якої сотні літ що раз більше попадало у матеріальну нужду і — вперте Поляками і Жидами на далекі передмістя, лишене всякого впливу на хід мійських справ — перестало рівнож відгравати культурну місію в галицько-українській суспільности.

У Поляків під національно-культурним зглядом було далеко красше. Маючи до р. 1772 власну державну організацію, мали змогу подбати про основане і зорганізоване шкільництва, передо-

всім середнього, для шляхотських синів. Місію в с'їм напрямі переняли на себе монаші ордени, головню Єзуїти, які в цілях пропаганди римського католицизму і польонізації місцевого українського населення густо розсїли ся по Східній Галичині. Середніх шкіл застала Австрія в р. 1772 досить значне як на ті часи число (около 14) що треба пояснити тільки тим, що се були одинокі школи, з яких могли користати ширші шляхотські круги, бо інших шкіл *sensu stricto* не було. Всі ті школи мали чисто становий, шляхотський характер і нижші верстви не могли з них користати — освіта була для них недоступна.

По окупації Галичини зачала Австрія зараз-таки реорганізацію середніх шкіл, зносячи цілий ряд єзуїтських шкіл і переймаючи деякі з них на державний етат. Дух школи лишив ся на дальше становим, але зі шкіл міг вже користати новий, український чинник, — сини греко-католицького духовенства, а в частині й українського міщанства та вїмково сини багатших Жидів. План науки був схолястичний, а виїшна форма — викладна мова — латинсько-німецька. Взагалі задачею сих середніх шкіл було скріпити германізаційні заходи австрійського правительства. Одначе заходи сї мали як раз противний успіх, бо польських учеників не згерманізовано, а українські ученики польонїзували ся цілими масами мимо німецької шкільної марки. Подібне було над Адрією, де Словінці, Хорвати і Серби на перекір інтенціям віденського правительства завдяки німецькій школі ставали... Італійцями.

Так само для германізаційних цілей мав служити оснований невдовзі по прилученю Галичини (1784) львівський університет. І в тій справі австрійське правительство не зробило ніяких важніших кроків в цілі культурного движення українського народу. Вправді на карту haben австрійської політики супроти Українців можна би зачислити креоване деяких катедр на богословським і філзофїчним видїлі львівського університету з українською викладною мовою, коли би не обставина, що студенти, які слухали українських викладів місто латинських, були студентами *non pleno iure*. Ся уступка з практичного боку була проблематичної вартости. Не дивно отже, що як се, так і мертвецька старославянська форма викладів убилы справу українських катедр. Студенти сї виклади просто бойкотували, тому правительство, отвираючи на ново (в р. 1817) якийсь час (від р. 1804) замкнений львівський університет, українських катедр вже не реститувало. Одиноким нашим сальдом у національно-культурнім білянсі з перед р. 1848 треба вважати хйба основане Йосефом II., гр.-кат. генерального духовного семінаря у Львові

і Barbareum у Відні для виховання греко-кат. духовенства, де і галицькі Українці дістали кілька місць. Вихованці сих інституцій перші, як знаємо, дали почин до національного відродження галицької України.

Цікаво би знати, з яких суспільних верств рекрутували ся ученики галицьких середніх шкіл з перед 1848 р.; до сего одначе не маємо під рукою безпосередніх даних.

Знаючи одначе тодішні суспільно-політичні обставини, можемо прийняти як певне, що низші верстви завдяки панцизняному устроєви не могли користати з висшої освіти і що шкільний людський матеріал в гімназіях складав ся майже виключно з синів польської шляхти й її офіціалістів, зі синів німецько-чеської бюрократії і нечисленної ще тоді жидівської інтелігенції; врешті зі синів нашого духовенства (а по часті міщанства), котре у Східній Галичині давало найбільший контингент учеників.

Весна народів, р. 1848, не приніс зі собою наглої зміни в національнім складі учеників у галицьких середніх школах, хоч треба признати, що витворив серед нашої суспільности відповідні умови, які в дальшій своїй консеквенції мусілиб довести до більшого заповнення середніх шкіл учениками української народности, а тим самим до повної українізації всіх середніх шкіл Східної Галичини. Національне розбуджене нашої народности, перша її політична і культурна організація, основане катедри української мови і літератури на львівськім університеті, страх австрійського правительства перед польськими національними аспіраціями і бажане предняти собі українську людність як опору проти тих аспірацій спривчинили, що правительство на домагане Головної Руської Ради розпорядком з 4/12 1848 р. і 8/1 1849 р. полишило вправді в східно-галицьких гімназіях німецьку викладну мову, але тільки на так довго, доки не буде учителів, що зможуть викладати всі предмети в українській мові. Тоді то заведено обовязкову науку української мови для всіх учеників східно-галицьких середніх шкіл, між тим як наука польської мови мала там бути надобовязкова. В Західній Галичині мали викладати по польськи.

Сеї націоналізації шкільництва не введено одначе в житє. Угорську революцію придушено, конституцію завішено, в Австрії запанувала реакція Баха, яка на полі шкільництва визначила ся германізаційним напрямком. Розп. з 21/7 1856 р. знесено обовязкову науку української мови в східно-галицьких середніх школах. Натомість зізволено на отворене першої польської гімназії у Східній Галичині — теперішньої гімназії Франц-Йосифа у Львові (1858) і сям

правительство дало початок до польовізації галицького середнього і вишого шкільництва, яке переведено в повні що йно в конституційнім періоді.

Викладною мовою лишила ся на дальше мова німецька не тільки в середніх, але і в мійських народніх школах (Hauptmehrschulen).

Одинокою гарною памятою першого конституційного життя австрійської держави, що пережила часи реакції, се внутрішня реформа середніх шкіл, се введене в життя „Нормального плану науки для гімназій“ (1849), який майже без змін перетривав аж до минулого року; та се не належить до нашої теми.

То були би вишні причини слабого поступу числа учеників української народности в галицьких середніх школах в рр. 1848—1867. Крім них були певні сили в нутрі самої нашої суспільности, що гамували сей поступ — се страта віри в свої сили, виждане спасеня в чужих рук (москвофільство) і польський аристократизм тодішньої нашої інтелігенції у зносинах зі селянськими і міщанськими масами. Національний склад шкіл і соціяльне походжене учеників лишила ся без всяких змін аж до 1867 р.

По тих загальних увагах переходжу до властивої річи.

Кілько було середніх шкіл в часі заснованя Краввої Шкільної Ради? На се питанє дає нам відповідь слідуєче зіставленє: В р. 1867 існували:

I. Гімназії.

а) Східна Галичина¹⁾.

1. Бережани (рік заснованя 1805, гім. державна).
2. Броди (рік заснованя 1855, зразу як мійська низша реальна школа, переіменена в р. 1865 на реальну гімназію, — удержавнена в р. 1879).
3. Бучач (рік засн. 1754, приватна гімназія Василян до р. шк. 1892/3, удержавнена в р. 1893).
4. Дрогобич (рік засн. 1858, як мійська гімназія, удержавнена в р. 1874).
5. Коломия (рік засн. 1861, як мійська гімназія, удержавнена в р. 1871).
6. Львів — академічна гімназія (заснована в 14-тім віці, державна).

¹⁾ Дати про основанє шкіл подаю на основі Jahrbuch d. höh. Unt.-wesens in Öst. 1909.

7. Львів — II. гімназія (німецька) (рік засн. 1818, державна).
8. Львів — гімн. Франц-Йосифа (рік засн. 1858, державна).
9. Перемишль (рік засн. 1617, державна).
10. Самбір (рік засн. 1680, державна).
11. Станіславів (рік засн. 1720, державна).
12. Тернопіль (рік засн. 1820, державна).

б) Західна Галичина.

1. Бохня (рік засн. 1817, державна).
2. Вадовиці (рік засн. 1866, державна).
3. Краків, гімн. св. Анни (рік засн. 1538, державна).
4. Краків, гімн. св. Яцка (рік засн. 1858, державна).
5. Ряшів (рік засн. 1818, державна).
6. Новий Санч (рік засн. 1818, державна).
7. Тарнів (рік засн. 1784, державна).

II. Школи реальні.

а) Східна Галичина.

1. Львів (рік засн. 1857 — давніше існувала при технічній академії, державна).
2. Тернопіль (рік засн. 1860, державна).

б) Західна Галичина.

1. Краків (рік засн. 1854 — давніше існувала при технічній академії, державна).

З наведеного зіставлення бачимо, що 1) в часі обняття в посідає Кр. Шк. Радою галицького середнього шкільництва існувало у Галичині 22 середніх шкіл, з того 19 гімназій і 3 реальні школи; 2) що вже тоді переважали школи державні, бо на загальне число 22 були всього 4 гімназії приватні: (Броди, Бучач, Дрогобич і Коломия); 3) що у Східній Галичині було тоді 14 середніх шкіл (12+2), в Зах. Галичині 8 (7+1) і 4) що процентове відношене між школами Сх. Галичини а школами Зах. Галичин менше-більше відповідало процентовому числу обшару і людности обох частин краю.

На Зах. Галичину (без пов. Березів) припадає 29·5%, на Сх. Галичину 70·5% загального обшару; після переписи з р. 1869 припадало на Зах. Галичину 36·32%, на Східну Гал. 63·68% загального числа людности краю, а процентове число шкіл виносило в шк. р. 1867/8: на заході 36·4%, на сході 63·6%.

Що до відношеня між реальними школами а гімназіями, то на перші припадало 3 школи (2+1), на другі 19 (12+7), що отже

реальні школи виносили тоді 1/7 загального числа середніх шкіл (13·6%).

Понятє про число учеників в середніх школах Галичини в половині ХІХ. в. дає нам слѣдуюча таблиця, яку подаю на основі обчислень проф. Й. Бузка :

Назва і місце школи	Число учеників в році				З того в році 1854			
	1841	1844	1849	1854	Українці	Поляки	Жиди	Німці
А) Гімназії:								
1. Львів, академічна, держ.	568	813	932	495	254	114	58	69
2. Львів, домініканська, піанійше державна	371			507	80	301	60	66
3. Перемишль, державна	287	344	402	324	132	153	14	25
4. Станіславів, державна	286	232	308	301	150	107	13	31
5. Тернопіль, з початку вуїтська, від 1850 дер.	336	358	262	280	101	114	60	5
6. Бережани, державна	217	208	228	167	62	52	17	36
7. Самбір, державна	245	282	271	377	195	156	11	15
8. Бучач, василіянська	304	337	317	232	147	79	6	—
Разом в гімназіях Східної Галичини	2614	2574	2720	2683	1121	1076	239	247
Б) Школи реальні:								
1. Краків, державна, (належить до Австрії від 1846 р.)	—	—	340	409	—	374	26	9
2. Тарнів, державна	242	244	264	212	—	167	19	26
3. Новий Санч, з початку вуїтська, опісля держ.	263	206	161	141	18	110	—	13
4. Ряшів, державна	214	232	246	168	6	147	3	9
5. Бохня, державна, з початку 6 клас, відтак 4 класи	263	223	174	61	—	59	1	1
Разом у гімназіях Західної Галичини	982	905	1185	991	24	857	49	58
Разом у всіх гімназіях	3596	3479	3905	3674	1145	1933	288	305
Б) Школи реальні:								
1. Броди, державна, передше міська	56	43	65	110	5	31	61	13
2. Львів	істнувала вже перед р. 1854 при тех. академіях у Львові і Кракові	—	—	166	10	104	11	30
3. Краків		—	—	189	—	182	3	4
Разом в школах реальних.		161	43	65	465	15	317	75

З сеї таблиці бачимо, що загальне число учеників вносило в р. 1841: 3757 (3596+161), в р. 1844: 3522 (3479+43), в р. 1849: 3970 (3905+65), в р. 1854: 4139 (3674+465). З окрема з числа гімназистів припадало тоді на Східну і Зах. Галичину: р. 1841: 2614 (72·70%) і 982 (27·30%), р. 1844: 2574 (74%) і 905 (26%), р. 1849: 2720 (69·66%) і 1185 (30·34%), р. 1854: 2683 (73·03%) і 991 (26·97%). Коли порівнаємо наведені числа з вислідами загальної переписи з 1846 р., то впаде нам відразу в очи, що не тільки абсолютно, але й релятивно Східна Галичина мала в половині ХІХ. в. більше учеників, чим Західна. У згаданім році вносило число мешканців Сх. Галичини: 2,995.771 (61·55%), Зах. Галичини (без повіта Березів): 1,879.378 (38·45%). Релятивну надвижку учеників Сх. Галичини треба пояснити тільки тим, що в Сх. Галичині ходили до гімназій не тільки сини польської шляхти, офіціалітетів і мійської інтелігенції, але й українські поповичі.

Образ відношеня національних сил в галицьких середніх школах в пол. 50 р. р. подає нам слідуєча таблиця (рік 1854):

Рік 1854	Число абсолютне					Число процентове			
	Українців	Польків	Львів	Німців	Сума	Українців	Польків	Львів	Німців
Загально у всіх середніх школах Галичини було	1160	2250	363	352	4139	28·02	54·71	8·77	8·50
В гімназіях було	1145	1933	288	305	3674	31·16	52·71	7·83	8·30
В реальних школах	15	317	75	47	465	3·22	70·56	16·12	10·10
В східно-галицьких гімназіях	1121	1076	239	247	2683	42·88	38·54	9·14	9·44
В західно - галицьких гімназіях	24	857	49	58	991	2·42	86·78	4·95	5·85
В східно-галицьких реальних школах	15	135	72	43	276	5·85	48·91	26·09	15·57
В західно - галицьких реальних школах	—	182	3	4	189	—	96·29	1·59	2·12

Наведені цифри характеристичні тим, що ми станули тоді процентово найвище. Ситуація починає погіршувати ся в 60-тих рр. Процентове число Українців паде зразу дуже мало, так що аж до фєрального 1867 р. удержує ся майже вповні на первісній висоті, бо аж до цього часу українські ученики становили більше як одну четверту часть загальної суми учеників середніх шкіл. І так було в літах від 1861/2 до 1865/6 пересічно що року 6305 учеників в галицьких середніх школах, а з чоґо Українців пересічно річно 1692 (26·85%), Поляків 3879 (61·52%), Німців 624 (9·89%), інших 110 (1·74%); по віроіповіданю було тоді: католиків 5782 (91·70%) Жидів 491 (7·80%), протестантів 28 (0·44%), інших 4 (0·06%).

Інтересно порівняти відносини шкільної фреквенції у Галичині з іншими австрійськими країнами. Таке порівняне дає нам слідоуча таблиця, зіставлена проф. Бузком за рік шк. 1858/9:

Рік 185 ⁸ /9	Австрія	Галичина	Буковина	Шлєск	Чехія і Моравя	Край поуднові	Край альпейські	
Людність в тисячах	18.262	4.611	458	445	6,587	1.380	4.781	
Число гімназій	90	16	1	3	31	12	27	
Число реальних шкіл	31	4	—	1	11	2	13	
Разом середніх шкіл	121	20	1	4	42	14	40	
Число учеників з кінцем р. шкільного 1858/9 в	{ гімназіях реальних школах	23.962	4.585	509	994	8.567	2.038	7.369
		9.077	799	—	426	4.155	186	3.511
		Разом	33.039	5.384	509	1.420	12.722	2.224
На 10.000 людности припадає учеників в	{ гімназіях реальних школах	13	10	11	22	13	15	15
		5	2	—	10	6	1	7
		Разом	18	12	11	32	19	16

Національну приналежність учеників галицьких середніх шкіл в р. шк. 1858/9 ілюструє проф. Бузек отсею таблицею:

Народність учеників	Числа абсолютні			Числа процентів	
	Гімназії	Школи реальні	Разом	Гімназії	Школи реальні
Українці	1260	43	1303	28	5
Поляки	2650	474	3124	58	59
Німці	336	136	472	7	17
Жиди	316	139	455	7	18
Інші	23	7	30	—	1
Разом	4585	799	5384	100	100

З числа 5.384 припадало на Східну Галичину 3.568 учеників (66·2%), на Зах. Галичину — 1.816 учеників (33·8%).

Порівняймо тепер ці цифри з вислідами загальної переписи з 1857 р. Після неї було у Галичині в тім році:

Р. 1857	Греко-католики	Римо-католики	Жиди	Українці	Поляки	Німці	Сума всіх мешканців цивільних
Число абсолютне	2,077.112	2,072.633	448.973	2,085.431	1,981.076	114.293	4,632.866
Число процентове	44·84	44·74	9·69	45·01	42·76	2·47	100·00

З комбінації трьох попередніх таблиць випливає, що в р. 1859 припадало у Галичині:

На 10.000 Українців: 6 учеників-гімназистів, 0·2 учеників-реалістів, разом 6·2 учеників середніх шкіл.

На 10.000 Поляків: 13 учеників гімназистів, 2 учеників-реалістів, разом 15 учеників середніх шкіл.

На 10.000 Німців: 29 учеників гімназистів, 12 учеників-реалістів, разом 41 учеників середніх шкіл.

На 10.000 Жидів: 7 учеників-гімназистів, 3 учеників-реалістів, разом 10 учеників середніх шкіл.

На 10.000 всіх мешканців цивільних краю: 10 учеників гімназистів, 2 учеників-реалістів, разом 12 учеників середніх шкіл.

В цілій Австрії: 13 учеників-гімназистів, 5 учеників-реалістів, разом 18 учеників середніх шкіл.

Наведені цифри показують, що а) вже перед піз столітєм число учеників української народности в галицьких середніх школах було релятивно з горою два рази слабше, як число учеників польської народности, а майже три рази слабше, як пересічне число учеників в цілій Австрії; б) релятивне число польських учеників перевищало о $\frac{1}{5}$ часть пересічне релятивне число учеників цілої Галичини. З окрема: в гімназіях осягнули Поляки таке саме число, як пересічно в цілій Австрії (13 на 10.000), а тільки в реальних школах було воно півтрета разів слабше, як загально в Австрії; в) що релятивно найчисленніше користували ся в Галичині середніми школами Німці, три і пів разів більше, як пересічно у Галичині (се поясняє ся значним числом урядників-Німців) і г) що число учеників Жидів було тоді відносно до нинішних обставин не велике, бо в гімназіях релятивна цифра Жидів була менша, як пересічно в Галичині, тільки в реальних школах була о 50% більша від пересічної; але у всіх школах середніх — низша від пересічної (висша одначе як у Українців). Обставина, що ми вже перед 50 літами мали два рази менше учеників в середніх школах (а тим самим і своєї інтелігенції), як сього вимагали відносини, і що Поляки вже тоді розпоряджали певною надвишкою в сїм напрямі, відбила ся болючо на нашій шквірі, тим більше, що і та мала частина інтелігенції — національно мало свідома — в своїй більшості опинила ся в польськїм національнїм таборі, або, перенята національною російською ідеєю (москвофіли), поставила себе поза рамки нашого культурного житя і розвою.

II.

Національні відносини в галицьких середніх школах від заснованя Краєвої Шкільної Ради (1867) до 1908 р.

I. Стан між рр. 1867—1895.

Політичні відносини, які все в першій мірі впливають на стан школи й її характер, уложили ся тепер инакше, як в часі, про котрий говорив я више. Централізаційно-германізаційна політика австрійського правительства збанкрутувала на цілій лїнії з упадком самодержавного режіму в 1860 р. Жовтневим дипломом

з 1860 р. і патентом лютовим з 1861 р. привернено в Австрії конституцію, покликано до життя кравві сойми з досить широким законодавчим і адміністративним кругом діляня, зріс автономічний апетит поодиноких „історичних“ націй — в першій лівії Поляків. Збудована після пляну аристократичних і плітократичних архітектів конституція, давала лиш маленький захист „неісторичним“ народам, а можна навіть сказати, що серед нового скомплікованого суспільно-політичного життя дальше істнованє сих народів було під деяким зглядом більше zagrożене, як в часі самодержавної ери. До сих останніх належали Українці.

По невдачних пробах привернення давньої польської Річипосполитої, останній раз 1863 р., польська шляхта всіх заборів за ціну дальшого панованя над народніми масами, пішла на службу чужих імператорів. Найвигіднійше для себе урядила ся вона в Галичині. По воєнних банкруцтвах у 1866 р. австрійські правлячі круги рішили ся „пересипати“ дотеперішню державну будівлю, щоб вдоволити найвпливовіші тоді народи: Мадярів і Поляків. Овоцем довгих переговорів є дуалізм з 1867 р. Сотворено дві державні драбини. На верху одної засіли Німці а побіч них Поляки, на верху другої Мадяри та Хорвати; під ними товпили ся на ріжних щаблях поодинокі народи країв і королівств, загуплених у державній раді і країв корони св. Стефана.

Галицьких Українців видано Полякам, які свій мандат стали чим скорше реалізувати. Доказом того — праці галицького Сойму і закони тамже ухвалені. Magna charta libertatum для галицьких Поляків на поли шкільництва — се головно два закони з 1867 р.: краєвий закон про викладну мову в середніх і народніх школах і організаційний статут Краєвої Шкільної Ради. Перший з тих законів постановляє, що викладною мовою в публичних народніх школах Галичини має бути та мова, яку рішить завести місцева Громадська Рада, за затвердженем відповідного рішеня шкільними властями (Кр. Шк. Радою), а друга краєва мова має бути обовязковим предметом науки тоді, коли до даної школи ходять діти другої краєвої народности. Близший розгляд сеї постанови не входить в обсяг нинішньої розвідки; тут зазначу тільки, що згадану постанову виконано в галицьких народніх школах так, що вєюди в українських народніх школах учать обовязково і то дуже старанно польської мови навіть тоді, коли в даній школі нема ні одної польської дитини, натомість в польських народніх школах Західної Галичини і в багатьох польських школах Східної Галичини української мови зовсім не вчать.

Що до середніх шкіл, то краввий шкільний закон із 22. червня 1867 р. постановляє, що викладною мовою у всіх галицьких середніх школах, удержуваних в часті або в цілості з публичних фондів, має бути тільки мова польська, з такими незначними винятками: 1. Наука української мови і літератури викладає ся в українській мові. 2. Українська мова є мовою викладною в цілій нижшій гімназії академічній у Львові (краввим законом з 31. мая 1874 р. українську мову заведено поступенно у всіх класах академічної гімназії), 3. Українська мова в польських гімназіях, а польська мова в українських гімназіях мали бути відповідно до заяви родичів учеників згідно обовязковими предметами науки. Сю постанову змінено краввим законом з 15. лютого 1905 р. о стільки, що міністер віроісповідань й просвіти на винесенє Краввої Шкільної Ради може зарядити, що в деяких польських школах середніх українська мова має бути безглядно обовязковим предметом науки, а так само в деяких українських польська мова. Сю постанову в кількох гімназіях введено вже в житє. 4. На домаганє родичів що найменше 25 учеників може Крава Шкільна Рада завести для деяких предметів в польських середніх школах також українську викладну мову. Сю останню постанову вже в часті зреалізовано, вводячи перед кількома роками в польських гімназіях у Бережанах і в Стрию для українських учеників деяких клас — звичайно від I. кл. поступенно — для кількох предметів українську викладну мову (т. зв. утравістичні паралельки). 5. Креованє нових українських середніх шкіл, може наступити тільки на основі окремого для кожного поодинокого випадку рішення галицького Сейму, який перед тим мусить засягнути в сій справі опіївї дотичної Повітової Ради. 6. Німецька мова має бути викладною мовою в II. гімназії у Львові і в нижшій реальній гімназії в Бродах. В р. 1880 розширено повнєшу постанову о стільки, що краввим законом з 8. вересня 1880 р. введено викладну німецьку мову і в висших класах брідської гімназії. Краввим законом з 15. лютого 1907 р. знесено викладну німецьку мову в брідській гімназії, заступаючи її польською мовою. Сей закон увійшов в житє з початком шк. р. 1907/8 на разі в I. кл. гімн.; в р. шк. 1909/10 польська викладна мова існує в класах від I. до III., а з початком шк. р. 1915/16 буде вже введена в цілій брідській гімназії¹⁾.

¹⁾ Наука греко-католицької релігії відбуває ся з правила в українській мові, хоч і від сього є винятки (гімназія Франц-Йосифа у Львові, де сеї релігії учать по польськи). Німецьку мову і літературу викладає ся з правила по німецьки у всіх галицьких середніх школах.

Цитований мною краєвий шкільний закон з 22. червня 1867 р. що до всіх постанов про викладну мову юридично коротко по своїм ухваленню перестав обов'язувати. Основним державним законом про права австрійських горожан з 21. грудня 1867 р. (арт. 19) заporучено кожному з австрійських народів розвій його національної культури, постановляючи, що школи мають бути так уряджені (в краях, заселених ріжними народами), щоби нікого не змушувати до науки другої краєвої мови. Оба закони, краєвий і державний, нормують ту саму квестію, а що державний видано пізнійше, то на основі юридичної аксіоми — *lex posterior derogat legi priori* (о скільки оба відносять ся до тої самої справи і в собі суперечні) навіть без окремої делегаційної клявзулі наведений в горі краєвий закон стратив свою силу. Сього слушнього погляду Українці боронили все і всюди; та инакше двлять ся на сю справу Поляки, а під їх пресією і правительство: згаданий краєвий закон має і досі фактичне примінене і ми до нинішнього дня в справах середніх шкільних остаємо під курателею галицького Сейму (з польською перевагою) і на пів грамотних Новітових Рад, рівнож з польською більшістю! Згадаю ще, що в нїоднім австрійським краю нема подібних краєвих законів, які накладали би законні пута в справах середнього шкільництва на другу краєву народність. Міністер просвіти (*nota bene* за згодою Державної Ради, о скільки ходить тільки о видатки з державного скарбу) може креовати довільне число середніх шкіл без всяких сеймових ухвал звичайним адміністраційним рішенем. Так основує ся всі державні середні школи з польською викладною мовою у Галичині, — так основано й українську гімназію в Вижниці на Буковині.

Другою правною причиною великого числа польських середніх шкіл і польських учеників у Галичині — се організаційний статут Краєвої Шкільної Ради з 1867 р. Кр. Шк. Рада, зложена в більшости з членів неурядників, стала могутим чинником в польонізаційній роботі і велику частину своєї енергії вложила на спиненє зросту українських шкіл й українських учеників. Не моя задача тепер оповідати історію „опіки“ Кр. Шк. Ради над українською людністю Галичини. Зазначу тільки загально, що ціла тенденція сеї інституції змагала з одної сторони до як найбільшого виеманципованя себе з під впливу і контролі центрального правительства, з другої стреміла до сього, щоби сім мільонів галицьких жителів почуло себе завдяки шкільному вихованю як найскорше Поляками. Першу ціль Кр. Шк. Рада осягнула вже майже вповні недавнім краєвим законом про її реорганізацію; число українських делегатів

правно зредуковано до $\frac{1}{5}$ частин загального числа членів і позбавлено всякого значіння.

В додатку і внутрішні відносини серед самої української суспільності в Галичині були з кінцем 60-тих і через 70-ті р. р. як найнекорисніші. Начальні місця займали тоді люди „історических начал“, національно свідомих інтелігентів була тільки не велика горстка, просвітна організація серед українських народніх мас тільки що починала ся (тов. „Просьвіта“ повстало в 1868 р.) і аж до половини 80-их р. р. була ледви слідна. Не диво, що завдяки таким обставинам шкільна польонізаційна машина могла відразу рушити повною парою, тим більше, що невдовзі (1869) язиком розпорядком спольонізовано цілу область галицької публичної адміністрації, а навіть (1871) львівський університет. Усунено в Галичині германізаційну систему, яка на рівні спинювала як українські так і польські народні маси від користаня з вишніх шкіл; для польської людности упали всякі перешкоди на шляху здобутя вищої освіти, натомість в Українців намордник німецький замінено ще щільнішим польським. Народні школи уряджено так, що абсолютам сільських шкіл, з яких головно користали українські селяни, не давали доступу до шкіл середніх, а мійські народні школи (більше-клясові) були виключно польські — для українських селянських дітей майже недоступні; тим більше від часу виданя інструкції, що забороняє приймати до мійських народніх шкіл дітей з чужих громад. Се спинюване народніх мас до світла припечатала Краєва Шкільна Рада своїми науковими плянами для галицьких народніх шкіл (1893), якими заведено звісну двотиповість сих шкіл.

Додаймо вкінці значне піднесенє в р. р. 1884 і 1886 шкільної оплати (на 40 зглядно 30 К піврічно) і заведене в 1896 р. мундурового примусу, то будемо мати більш-менш суцільний образ тих невідрадинних відносин, які здержували і здержують Українців від ширшого користуваня зі середніх шкіл.

Рівночасно вела Кр. Шк. Рада активну діяльність в ціли основаня нових середніх шкіл з польською вигладною мовою і перення існуючих приватних (мійських) середніх шкіл на державний етат. І так засновала вона (зглядно переняла на державний етат) в часі від 1868 до 1895 рр. слідуочі середні школи:

а) Східна Галичина: 1. Ярослав, війська приватна релігійна школа (р. засн. 1868), удержавненя в р. 1872, переміненя в гімназію в р. 1884, 2. Золочів, гімназія (р. засн. 1873), 3. Стрий, мій-

ська приватна реальна школа, (1873), перемінена на гімназію і удержавнена в р. 1880, 4. Станиславів, реальна школа (р. засн. 1874), 5. Львів, IV. гімназія (р. заснов. 1877, рік введеня в жите 1879), 6. Сянік, гімназія (р. засн. 1880, рік введеня в жите 1881), 7. Львів, V. гімназія (р. засн. 1891, рік введеня в жите 1892), 8. Перемишль, українська гімназія (р. засн. 1895, передтим від р. 1888 як українські паралельки при польській гімназії), разом 7 гімназій й одна реальна школа.

б) Західна Галичина: 1. Ясло, мійська приватна гімназія (р. засн. 1868) удержавнена в р. 1875, 2. Краків, III. гімназія (р. засн. 1882, рік введеня в жите 1883), 3. Підгірє коло Кракова, гімназія (р. засн. 1891, рік введеня в жите 1892), разом три гімназії. В цілій Галичині отже 10 гімназій і 1 реальна школа. Надто основали Єзуїти в р. 1886 приватну гімназію в Хирові, в якій фреквенція була й є доволі значна.

З наведеного бачимо, що при кінці періоду (1895), про котрий йде мова, число середніх шкіл у Галичині представляло ся так: всіх середніх шкіл у Галичині 33, (єзуїтської гімназії у Хирові не числю, бо вона одержала право публичности і право видавати свідоцтва зрілости що йно в р. 1899) і всі є державними, — в тім 29 гімназій і 4 реальні школи. На Східну Галичину припадало 19 гімназій + 3 реальні школи, на Західну Галичину 10 гімназій + 1 реальна школа. Після викладної мови було 29 польських, 2 українські (Львів — академічна і Перемишль) і дві німецькі (Львів II. і Броди), перенято на кошт держави три приватні (мійські) гімназії, засновані давнійше, а то: в Коломиї (1871), Дрогобич (1874) і в Бродях (1879). Заснована давнійше мійська приватна реальна школа в Снятині впала в 1872 р. з браку фондів.

За Бузком (Музеум 1909, Додаток 3) подаю низше габлицю, яка характеризує фреквенцію учеників у всіх галицьких середніх школах в часі від р. шк. 1866/7 до 1895/6; цифри подані пересічно зі суми цифр п'ятилітніх фреквенцій.

Пересічно в цифрах	Сума	Українці	Польки	Німці	Інші	Католики	Протестанти	Євди	Інші	Процент		
										Українців	Євдів	Разом
1863/7—1870/1	7382	1661	5222	487	12	6745	37	598	2	22.5	8.1	30.6
1871/2—1875/6	6952	1426	5102	409	15	6157	36	748	11	20.5	10.7	31.2
1876/7—1880/1	8251	1446	6163	629	13	6760	72	1416	3	17.5	17.2	34.7
1881/2—1885/6	10742	1811	8160	757	14	8687	70	1983	2	16.9	18.5	35.4
1886/7—1890/1	11268	2003	8611	641	13	9051	79	2135	3	17.8	19.0	36.8
1891/2—1895/6	12048	2244	9373	419	12	9748	70	2225	5	18.6	18.5	37.1

10.561
Львів. Бібліотека
АН УРСР

Львівська бібліотека
АН УРСР
№ 11-55027

Бузек у своїм обчисленю не подає числа греко-католиків і римо-католиків з окрема, а також не специфікує окремо гімназій і реальних шкіл, не розрізняє врешті окремо учеників державних шкіл від учеників шкіл приватних; не можу сього зробити й я, не маючи під рукою відповідних даних.

Обчислім процентове число Поляків і Німців: виходить, що було пересічно в роках:

1866/7—1870/1: Українців 1661 (22·5%), Поляків 5222 (70·6%), Німців 487 (6·7%), інших 12 (0·2%) — Жидів 598 (8·1%).

1871/2—1875/6: Українців 1426 (20·5%), Поляків 5102 (73·4%), Німців 409 (5·9%), інших 15 (0·2%) — Жидів 748 (10·7%).

1876/7—1880/1: Українців 1446 (17·5%), Поляків 6163 (74·7%), Німців 629 (7·6%), інших 13 (0·2%) — Жидів 1416 (17·2%).

1881/2—1885/6: Українців 1811 (16·9%), Поляків 8160 (75·9%), Німців 757 (7·1%), інших 14 (0·1%) — Жидів 1983 (18·5%).

1886/7—1890/1: Українців 2003 (17·8%), Поляків 8611 (76·4%), Німців 641 (5·7%), інших 13 (0·1%) — Жидів 2135 (19·0%).

1891/2—1895/6: Українців 2244 (18·6%), Поляків 9373 (77·8%), Німців 419 (3·5%), інших 12 (0·1%) — Жидів 2225 (18·5%).

З наведеного констатую: 1. що число Українців в часі крєованя Кр. Шк. Ради (1867) було більше як $\frac{1}{5}$ загалу учеників, а менше як $\frac{1}{4}$, 2. що число Поляків мало що перевишало $\frac{7}{10}$ а не доходило до $\frac{3}{4}$, 3. що число Жидів було абсолютно і релятивно доволі мале і не досягало $\frac{1}{10}$, 4. що число Німців було значне — більше як $\frac{1}{20}$ але менше як $\frac{1}{10}$, 5. поступенний упадок так абсолютний як і релятивний числа українських учеників — і то дуже великий — годовно в десятиліттю від р. шк. 1876/7—1885/6, 6. сталий хоч повільний зріст абсолютного і релятивного числа Українців в середніх школах почавши від половини 80-тих років; абсолютне число Українців зросло від 1867—1896 трохи менше як о $\frac{1}{3}$ часть, але процентове в сїм часі упало значно з 22·5% на 18·6%, 7. тривалий зріст числа Поляків; абсолютне число Поляків зросло о більше як $\frac{3}{4}$ первісного числа, процентове піднесло ся з 70·6% на 77·8%, 8. значне хитанє абсолютного і релятивного числа Німців, але остаточний упадок під одним і другим зглядом; релятивне число погіршило ся майже в двое — з 6·7% на 3·5% — і вказує тенденцію дальшої знижки, 9. незвичайно скорий зріст числа жидівських учеників; протягом 30 літ абсолютне число Жидів зросло майже в четверо, процентове більше як двічі (з 8·1% на 18·5%) й остаточно майже цілковито зрівняло ся з числом Українців, віж тим коли в 1867 р. було Жидів три рази менше як Українців — 10. правильний, хоч

повільний, зріст загального числа учеників з виїмкою першої половини 70-тих років, коли в наслідок великої холерної пощести в р. р. 1872 і 1873 фреквенція учеників зменшила ся.

Порівнаймо повисші числа з вислідами загальної конскрипції галицької людности в р. р. 1869, 1880, 1890.

Для поясненя додаю, що історія конскрипції загальної австрійської переписи переходила від 1857 р. ріжні переписи. Першу перепис на новочасних основах переведено дн. 31. жовтня 1857 р. на основі ціс. розп. з дн. 23. марта 1857 р. (В. з. д. 67) — дальші конскрипції на основі державного закона про перепис з дн. 29. марта 1869 р. — в дні 31. грудня 1869, 1880, 1890 і 1900. Конскрипція з р. 1857 обнимала людність приналежну в даній місцевості без війська, конскрипція з р. 1869 обнимала людність присутну в хвили переписи в даній місцевості разом з військом. Мова населеня стала предметом статистичних дослідів що йно від 1880 р. („розговорна мова“) і дотикає тільки австрійських горожан; розговорної мови чужинців в переписи не означає ся.

Рік	Греко-кат. Українці	% греко-кат. % Українців	Римо-кат. Поляки	% римо-кат. % Поляків	Жиди Німці	% Жидів % Німців	Сума всеї присутної люднос.
							Сума австрійських горож.
1869	2,311.909 —	42·67 —	2,490.299 —	45·96 —	575.433 —	10·62 —	5.418.016 —
1880	2,518.408	42·26	2,706·977	45·43	686.596	11·52	5,958.907
	2,551.594	42·97	3,059.222	51·52	323.612	5·45	5,938.461
1890	2,790.894	42·23	2,999.716	45·40	768.845	11·63	6,607.816
	2,826.262	42·96	3,518.996	53·49	227.158	3·45	6,578.835

Обчислім тепер на основі обох повисших звіставлень скількість учеників середніх шкіл, яка припадає на 10.000 людности, при чім возьмім за основу обчислень пересічні числа учеників з р. р. 1866/7—1870/1, 1876/7—1880/1 і 1886/7—1890/1, а число Поляків у 1870/1 р. (5222) ограничим на число Поляків римо- і вірменокатоликів (5076).

І так припадало на 10.000 присутної людности (1869) зглядно австрійських горожан (1880 і 1890).

	1869	1880	1890
Українців	7	6	7
Поляків	20	20	23
Німців	?	19	28
Жидів	10	20	28
Ціла Галичина	14	14	19

Порівнюючи ці цифри з такимиж цифрами за рік шк. 1858/9 (стор. 11) бачимо, що: 1. на 10.000 людности краю прибуло в десятиліттю від 1859 до 1869 всього двох учеників, або що фреквенційна сила галицької людности збільшила ся тільки о $\frac{1}{7}$ часть первісної сили, 2. що та сама сила тривала аж до початку 80-их р. р. і зросла о більше як $\frac{1}{2}$ що йно з кінцем 80-тих р. р.; себто, що властиво що йно тоді галицька людність зачала сильнійше користати зі середніх шкіл, 3. що сила фреквенційна Українців через весь час аж до 90-тих р. р. оставала, абсолютно беручи, більше менше однакова, але релятивно до фреквенційної сили других галицьких народів постійно меншала; иншими словами, ми стояли на місци, підчас коли другі йшли вперед, 4. сила фреквенційна Поляків з переменою німецьких шкіл на польські зросла відразу о $\frac{1}{4}$ часть первісної сили і була о $\frac{1}{3}$ часть більша як пересічна сила цілої Галичини, удержувала ся довше на тій самій висоті і зросла з кінцем 80-тих р. р., 4. сила Німців є все ще високою, але вже значно слабшою як 1859 р., 5. фреквенційна сила Жидів до половини 70-тих р. р. є та сама (загально нязша від пересічної), з кінцем 70-тих р. р. збільшує ся в двое, а з кінцем 80-тих р. р. майже в трое і тоді вже перевищає о $\frac{1}{3}$ пересічну силу; від української сили є рівно 4 рази більша, а від польської є сильніша більше як о $\frac{1}{6}$ і рівнає ся цілком німецькій силі.

Вже висше старав ся я виказати, що слаба участь учеників української народности у фреквенції в середніх школах Галичини в першій чвертьстоліттю істнованя Кр. Шк. Ради має свою причину в національно-політичних тенденціях галицьких польських властей. Звісно, на фреквенцію в школах впливають також умови природні (географічне положене, комунікації і т. д.) і соціальні (міське населене, заможність населеня, степень культури людности і т. д.), але передовсім умови політичного характеру (викладна мова, організація школи, адміністрація шкільництва, шкільне законодавство, загальний громадський, краввий і державний устрій і т. д.). Признаю, що особливо соціальні умови для української людности не є пригідні для користуваня зі середніх шкіл. Більшість, і то дуже значна, української людности мешкає по селах; східно-галицькі

міста і більші місточка заняли переважно Поляки і Жиди; мійська українська людність складає ся головно з убогих, зарібних верств. Одначе все те є причини того рода, що відповідною шкільною політикою, в першій мірі основанем середніх шкіл по більших селах (пр. Жаба, Перегінско, Камінка коло Рави руської) і місточках і відповідною позашкільною організацією учеників (бурси, які треба по-лишити ініціативі суспільности) можна згадані причини у великій мірі усувуть.

Велику ролю для середніх шкіл мають елементарні школи; коли якийсь нарід користає більше з елементарної школи, в логічній консеквенції може більше користати і зі школи середньої. Під сим зглядом безпосередно перед основанем Кр. Шк. Ради, в часі, коли українські народні школи належали під догляд греко-кат. консисторій, стояли ми далеко красше як Поляки і коли би не виїмкові, некорисні для нас умови національно-політичних відносин в краю, в нормальних обставинах мали би ми фреквенцію в середніх школах менше-більше відповідну до своєї чисельної сили. Участь Українців в народніх школах характеризує отсе цікаве зіставлене (за Бузком):

Віроісповідаве	Після шкільної переписи з року				На 1000 осіб відповідного віроісповідання припадає хлопців, що ходили до школи в році			
	1865	1880	1890	1900	1855	1880	1890	1900
Греко-кат.	47861	147719	103329	141131	21	28	37	45
Римо-кат.	47987		124648	179557	19		41	54
Жадівське	1165	12509	18052	32964	2	18	23	41
Протестантське	1606	2486	3217	3530	40	60	75	78
Інші	—	38	429	231	—	—	—	—
Разом	98619	162752	249675	375413	18	28	38	49

Наведена таблиця насуває слідуєчі висновки: 1. що в часі основаня Кр. Шк. Ради Українці (греко-католики) на поли фреквенції в народніх школах стояли красше, чим Поляки (римо-католики); отже в часі, коли не було шкільного примусу і посилянє до школи залежало від волі родичів дїтнї, в української людности

проявляв ся більше природний нахил до освіти як у польської, 2. що відповідне закладане шкіл (шкільна політика) двигнула передовсім польське населенє; число української шкільної дітвори вправді абсолютно піднесло ся в двое, але сила фреквенційна є низша від середньої (р. р. 1890 і 1900), між тим коли сила фреквенційна римо-католицької (польської) людности має все сильний напрям до дальшої звижки, перевишаючи силу українську і силу середню, 3. що жидівське населенє, яке перед 70 р. р. з народніх шкіл публичних майже не користало (завдяки релігійним упередженням), тепер користає вже чим раз більше, але релятивно менше як Українці і Поляки, між тим коли в середніх школах, як ми бачили, фреквенційна сила Жидів є надмірно висока, 4. що протестанти (Німці) зі всіх галицьких народів найбільше дбають про освіту своїх дітей.

Обговорені що йно висновки годять ся вповні з висновками, які я витягнув при обговореню фреквенції в середніх школах.

Тепер переходжу до другої часті моєї розвідки (час від 1896/7—1907/8), яку буду старати ся обговорити основнійше.

II. Стан між роками 1896—1908.

1. Загальні уваги.

Політичне тло, на котрім опирало ся галицьке середнє шкільництво в останнім десятиліттю минулого і з початком XX. віка, а яке я коротко схарактеризував више, остало і тепер те саме. Практичне виконанє польонізаційних намірів краєвої шкільної магістратури виступає однак ще нагляднійше, перстень, яким обведено українське шкільництво, як народнє так і середнє, стісняє ся що раз більше. До давнійших шкільних законів, що ними упетрифіковано польську супремачію над українським народом на полі шкільництва, прибувають закони про реорганізацію Краєвої Шкільної Ради і розширене її компетенції. Краєва Шкільна Рада стала майже незалежною інституцією з тая широкими атрибутами власти, яких не посідає ні одна Краєва Шкільна Рада в цілій державі (пр. іменує сталих учителів в середніх школах, між тим, коли в інших провінціях іменує їх міністер просвіти, виконує над ними дисциплінарну власть і т. д.), а виеманциповавши ся з під всякої майже контролі міністерства, перейшла явно на службу агайлонській ідеї. Одєн з доказів — її політика в закладаню шкіл. В періоді, про котрий мова, основано отєї школи:

а) Східна Галичина: 1. Ярослав, реальна школа (1898), 2. Коломия, українська гімназія (1900), 3. Львів, VI. гімназія (1902), 4. Львів, II. школа реальна (1903), 5. Снятин, школа

реальна (1903), 6. Львів, VII. гімназія (1905), 7. Станиславів, українська гімназія¹ (1906), 8. Тернопіль, українська гімназія (1906), як паралелька існувала від 1898, 9. Перемишль-Засане, гімназія (1907), 10. Станиславів, II. гімназія (1907), 11. Сокаль, гімназія (1907), 12. Тереховля, гімназія (1907), 13. Львів, VIII. гімназія (1908), 14. Жовква, гімназія (1908), 15. Тернопіль, II. гімназія (1908), 16. Городок, гімназія (1909), 17. Камінка Струмилова, гімназія (1909), 18. Рава руська, реальна школа (1909), разом 18 шкіл середніх (14 гімназій + 4 школи реальні), з того польських шкіл 15 (11 гімназій + 4 школи реальні), українських 3 (гімназії);

б) Західна Галичина: 1. Тарнів, реальна школа (1897), 2. Дембиця, гімназія (1900), 3. Коросно, реальна школа (1900), 4. Краків IV. гімназія (1901), 5. Краків, II. школа реальна (1902), 6. Тарнів, II. гімназія¹ (1903), 7. Живець, реальна школа (1904), 8. Ряшів, II. гімназія (1904), 9. Новий Торг, гімназія (1904), 10. Мелець, гімназія (1905), 11. Краків, V. гімназія (1906), 12. Горлиці, гімназія (1906), 13. Мисленці, гімназія (1908), 14. Новий Санч, II. гімназія (1908), 15. Березів, гімназія (1909), 16. Тарноберег, реальна школа (1909), разом 16 шкіл середніх (11 гімназій + 5 шкіл реальних) всі з польською викладною мовою. Слідуюча таблиця дає нам образ зросту галицьких середніх шкіл аж до нинішнього дня:

	Гімназії						Реаль. школи				Сума всіх середн. шкіл		Сума всіх середніх шкіл взагалі
	польські		українські		німецькі		польські		україн. і нім.				
	державні	приватні	державні	приватні	державні	приватні	державні	приватні	державні	приватні	державні	приватні	
Стан шкіл в р. 1867	12	4	1	—	2	—	3	—	—	—	18	4	22
Основано нові школи від р. 1867 до 1895 р. включно	9	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Перенято на держав. етаж	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Стан шкіл в р. 1895	25	—	2	—	2	—	4	—	—	—	33	—	33
Основано нові школи від р. 1896 до 1899 р. включно	—	1	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—
Основано нові школи від р. 1900 до 1909 р. включно	22	6	3	—	—	—	7	—	—	—	—	—	—
Основано нові школи від р. 1867 до 1909 р. включно	31	7	4	—	—	—	10	—	—	—	—	—	—
Стан шкіл 1/II. 1910 р.	48	7	5	—	1 ¹⁾	—	13	—	—	—	67	7	74

¹⁾ Брідську німецьку гімназію переіменовано в шк. р. 1907/8 на польську так, що тепер (р. 1910) існує лиш одна німецька гімназія на цілу Галичину — іменно II. гімназія у Львові.

Наведена таблиця сама одна говорить вимовно про політику Кр. Шк. Ради супроти українського населення краю: на 45 основаних нею державних середніх шкіл (35 гімназій + 10 шкіл реальних) одержали Українці всего на всего 4 гімназії — менше як одинадцятую часть загальної суми основаних шкіл, або що на основане одної української державної середньої школи прападає рівночасне основане десять польських державних середніх шкіл!

І саме розміщене шкіл було обчислене на як найбільшу користь Поляків — отже передовсім Західної Галичини. З загальної суми 45 основаних Кр. Шк. Радою або нею удержавнених припадає на Східну Галичину 26 середніх шкіл (21 гімназій + 5 шкіл реальних) або 57·8%, на Західну Галичину 19 середніх шкіл (14 гімназій + 5 шкіл реальних) або 42·2%, В р. 1867 було в Схід. Гал. 14 серед. шкіл (12 + 2) або 63·6%, в Зах. Гал. 8 серед. шкіл (7 + 1) або 36·4%, в Сх. Гал. мешкало в р. 1869 63·68%, в Зах. Гал. 36·32% загалу людности, в р. 1900 мешкало в Сх. Галичині 64·7%, в Зах. Гал. 35·3%: ту покривджене Східної Галичини зовсім наглядне.

З основаних шкіл припадає розмірно значе число (10) на реальні школи, які в Галичині, країні економічно дуже відсталій в порівнянню з промисловим Заходом, не тішать ся популярністю і виказують відносно низьку фреквенцію, значно низшу як в гімназіях, противно як на Заході. Всі існуючі реальні школи мають польську викладну мову.

Впадає в очи значне число польських приватних гімназій (всі приватні гімназії поміщені на таблиці, числом 7, мають право публичности). Існуване тих гімназій, а принайменш чотирьох з них — се таки продукт політики Кр. Шк. Ради і я його не можу мовчки поминути.

В р. 1882 основано у нас „Руське Педатогічне Товариство“, котре між иншим має за задачу спомогати шкільну молодіж основуванем бурс. Сю задачу товариство по своїм силам сповняло і сповняє, отвираючи бурси для незаможної молодіжи або даючи через своїх членів ініціативу до основаня окремих спеціальних товариств, які вже на свій рахунок самі удержують бурси. Деякі з існуючих бурс основано вже в 80-тих роках, але їх зріст припадає головню на послідне десятилітє 19 в. і на початок нинішнього століття, коли тов. „Просвіта“ дало почин до основаня т. зв. селянських бурс. Та обставина, а також розширене національної і горожанської свідомости через політичну і просвітну популярну літературу, через політичну організацію народніх мас, через основане

читалень по селах і місточках, взагалі через культурний та політичний поступ, були причиною незвичайного зросту фреквенції нашої молодіжи в середніх школах (передовсім в гімназіях), почавши від половини 90-тих р. р. Також і на заході — Маазурщині — слідно в тім самім часі дуже великий приплив до середніх шкіл, що походив в першій мірі зі сїл і мав свої основи в загальнім поступі культури і в загальнім стремлїню низших верств цілого краю до просвіти і здобути красних умовин життя. Се виступає маркантно головно у Жидів, які в останніх часах просто заляли всі галицькі середні школи (особливо в Сх. Галичині), з виїмкою українських, з яких Жиди майже цілком не користають.

Зріст абсолютного і процентового числа українських учеників в середніх школах Східної Галичини зовсім природно видвигнув на дневний порядок політичного життя справу креованя нових середніх шкіл з українською викладною мовою. Від двох десятків літ українська посольська делегація видвигає се загально-народне домагане перед центральним правительством і в галицьким Соїмі. Віденське правительство умиває руки від цілої справи, заслонюючи ся галицьким краєвим шкільним законом з 1867 р., а як галицький Соїм разом з Краєвою Шкільною Радою трагують справу основаня нових українських середніх шкіл, хйба найкрасше учить нас наведена в горі таблиця. Основане кожної української гімназії вимагало величезної боротьби, але коли вкінці Соїм „щось“ дав і Українцям і великодушно зізволів на отворене нової української гімназії, то поминувши вже факт, що рівночасно основувано десятки польських середніх шкіл, галицький Соїм відбивав собі сю „уступку“ ухвалюванем законів, шкідних для Українців під зглядом економічно-соціяльним і національно-політичним (закон про рентові оселі, про бюра посередництва праці, про урядову мову в урядах громадських і повітових виділах, про учительські семінарі, про реорганізацію Кр. Шк. Ради і розширене її автономії, lex Sala і т. д. і т. д.).

Відчуваючи наглядно „прихильність“ Кр. Шк. Ради і Соїму і ратуючи себе перед повною польонізаційною потопою, українська суспільність власними силами зачала організувати українські приватні гімназії, яких протягом останніх двох літ отворено 4, іменно в р. 1908 в Копичинцях і Яворові а в р. 1909 в Городенці і Рогатині, останню відразу з трьома клясами. І як раз в справі тих гімназій Кр. Шк. Рада відкрила, як не мож красше, свою властиву місію. За відомістю й апробатою Кр. Шк. Ради основуєть ся в деяких містах Східної Галичини, де організовано українські при-

ватні гімназії, польсько-жидівські комітети і для конкуренції, а властиво для погребаня українських гімназій, отвиряють приватні польські гімназії: в р. 1907/8 в Чорткові, в р. 1907/9 в Яворові, в р. 1909/10 в Борщеві, Кутах і Рогатині. Всі ті школи удержують ся головню публичними фондами (місцевих громад і повітів), мають управителів і учителів урльопованих з публичних державних середніх шкіл, учеників стагають з місцевих Жидів і є вимірені: гімназії в Борщеві і Чорткові проти української гімназії в Копичинцях, гімназія в Кутах проти української державної гімназії в безпосередню з Кутами межуючій Вижниці (на Буковині), гімназії в Рогатині і Яворові проти місцевих українських гімназій. Рацію істнованя польських приватних гімназій у згаданих містах найліпше ілюструють цифри офіціальної переписи з р. 1900. Тоді було в політичнім повіті Чортків: греко-католиків 45.495 (63·2%), римо-католиків 18.010 (25%), Жидів 8.202 (11·4%), разом всіх мешканців 71.981; в політичнім повіті Косів (Кутви належать до сего повіту): греко-католиків 69.406 (82·6%), римо-католиків 3.678 (4·3%), Жидів 10·329 (12·3%), разом всіх мешканців 84·045; в політичнім повіті Борщів: греко-католиків 75·324 (69·0%), римо-католиків 19.550 (17·9%), Жидів 14.305 (13·1%) — разом всіх мешканців 109.220; в політичнім повіті Рогатин: греко-католиків 77.403 (81·4%), римо-католиків 17.396 (16·1%), Жидів 13.472 (12·5%) — разом всіх мешканців 108.416; в політичнім повіті Яворів: греко-католиків 61.773 (79·2%), римо-католиків 8.679 (11·1%), Жидів 6.528 (7·4%), разом всіх мешканців 78.002. Процентово припадало тоді на Українців в політичних повітах: Чортків 61·9%, Косів 83·9%, Рогатин 73·6%, Яворів 80·7%, Борщів 69·5% загальної суми всеї людности даного повіта.

І мимо так малого, нераз мікроскопійно малого числа польської людности в данім повіті і місті, пр. в косівськім повіті 4·3% римо-католиків — мимо величезного числа польських державних середніх шкіл в Східній Галичині, мимо всеї безнадійности що до будучности таких приватних польських гімназій в нормальних обставинах, Кр. Шк. Рада чим скорше надає їм (via міністерство просвіти) право публичности, очевидно в тім намірі, що незабаром ті школи перейдуть на державний етат, а тоді вже годі резігновати зі стану *posiadania* і зіволити на переміну польської викладної мови на українську. А що в якій небудь галицькій містині дві середні державні школи не можуть істнувати, ergo українська державна середня школа не може бути креована. Доси до 1/II. 1910 право публичности удержали польські приватні гімназії: в Чорткові (Ш. класа), в Яворові (II.

класи) в Борщеві (I. класа) і в Кутах (I. класа), а без сумніву одержуть його й інші польські приватні гімназії, між тим коли до тепер ні одна з українських приватних гімназій не удержала права публичности, хоч мають ті самі законні вимоги, що і польські, а фреквенцію з правила далеко вищу¹⁾.

Краєва Шкільна Рада для дальшого ратованя польонізаційної політики цілою галицькою публичною адміністраційною машиною разом з галицьким Сеймом завзято боронить засади, що коли треба основати нову українську державну середню школу, то не можна основати її в такому місці, де доси нема такої самої польської школи. Ціль аж надто ясна. Розходить ся о те, щоби ученики римо-католики (головно сени римо-кат. селян, що говорять по українськи) і Жиди не образували ся в українських школах, бо тоді, як се учить досвід в українських гімназіях, ті ученики зачисляти муть себе до української народности і побільшать кадри української інтелігенції, а се протявить ся принципово, що всі римо-католики і Жиди Східної Галичини конечно мусять бути інтегральною частиною польської нації. В звязи з сими принципом стоїть справа т. зв. утравізму в галицьких середніх школах.

Відповідаючи на торішню ухвалу галицького Сейму „щоби в пропозиціях дотично нових середніх шкіл узгляднити потреби обох народностей“, Кр. Шк. Рада в осени мин. року предложила Краєвому Виділові звіт зі своєї урядової діяльности, де заявляє, що постарала ся вже, що центральне правительство вставило в державнім бюджеті на рік 1910 позиції на основане двох нових середніх шкіл з польською вивладною мовою, а то гімназії в Товмачи у Східній Галичині після урядової переписи з 1900 р. було в товмацькім політичнім повіті: греко-католиків 78.198 (73·9%), римо-католиків 17.527 (16·6%), Жидів 8.751 (8·3%), разом всіх мешканців

¹⁾ Що до числа клас в українських приватних гімназіях і фреквенції, то справа з поч. шк. р. 1909/10 представляє ся так: 1. в Городенці I. класа, число учеників 39; 2. в Копичинцях II. класи, в I. кл. 33 уч., в II. кл. 31 уч., разом 64 учеників а надто 8 ученаків в приготвляючій класі; 3. в Рогатині III. класи, в I. а кл. 43 уч., в I. б кл. 42 уч., в II. кл. 46 уч., в III. кл. 36 уч., разом 167 уч.; 4. в Яворові I. класи, в I. кл. 54 уч., в II. кл. 37 уч., разом 91 учеників, разом у всіх приватних українських гімназіях число учеників виносить поважну цифру 361. Крім того існують (р. шк. 1909/10) приватні українські приготвляючі курси до гімназій в Галичи (учеників 16) і в Куткорі (учеників 9). В пяти державних українських гімназіях число учеників в поч. р. шк. 1909/10 осягнуло цифру 4.027. — Гл. „Наша Школа“, 1909, кн. III—IV.

105.769; процент української людности в тім повіті виносив тоді 75·7%, отже більше як три четверті загалу людности повіту) і реальної школи в Величці в західній Галичині¹⁾). Що до заснованя нових державних середніх шкіл з українською викладною мовою, то Кр. Шк. Рада заявила ся за переміненем філії української академічної гімназії у Львові й утравквістичних паралельок в Бережанах на самостійні українські гімназії, акцентуючи з нагиском, що така переміна потребує по мисли шк. закона з 1867 р. окремої соймової ухвали. В тім самім звіті заявляє ся Кр. Шк. Рада за основанем у Східній Галичині нового що до викладної мови типу державних середніх шкіл т. зв. утравквістичних (польсько-українських) іменно в тих менших пістах, де дві гімназії — польська й українська — не можуть побіч себе істнувати; креоване таких шкіл застерігає ся рівнож окремії соймовій ухвалі що до кожного конкретного випадку, підтягаючи тим і сю Missgeburt під ритор краевого шкільного закона з 1867 р. Істнує вже навіть окремії план науки для того рода гімназій, ухвалений Кр. Шк. Радою а затверджений міністерством просвіти рескриптом з 3. серпня 1909 ч. 30.480. Хоч проти такого плану промовляють всякі річеві і педагогічні згляди, приватні польські гімназії в Рогатині й Яворові мають перемінити ся на утравквістичні, а опісля з їх удержавненем відпаде можливість удержавненя українських гімназій в Рогатині і Яворові і справу нових українських шкіл погребася дешевим коштом.

Як віднесла ся українська суспільність а передовсім українське учительство середніх шкіл до сего данайського дару, про те писало ся обширно в „Нашій Школі“ (1909, кн. III—IV., статя п. Педагога „Наша відповідь“ і Меморіал Головного Виділу тов. „Учительська Громада“ у Львові, внесений до галицького Союму в справі утравквізму).

Крім наведених вже више польських приватних гімназій з правом публичности (Борщів, Кути, Чортків і Яворів) істнують ще польські приватні гімназії з правом публичности: 1. в Хирові (гімназія

¹⁾ Нові польські державні середні школи (гімназія в Товмачі і реальна школа у Величці) будуть отворені з поч. р. шк. 1910/11 і тоді буде в Галичині 69 державних середніх шкіл, з того 63 польських (49 гімназій + 14 реальних шкіл), 5 українських гімназій, 1 німецька гімназія. В Східній Галичині буде 41 держ. шкіл (28 польських гімназій + 7 реальних шкіл + 5 укр. гімназій + 1 німецька гімн.). В Західній Галичині 28 держ. шкіл (21 гімназій + 7 шкіл реальних) — очевидно польських.

повна, основана в р. 1886, удержувана орденом Єзуїтів для виховування синів польської шляхти і польської вищої бюрократії в консервативно-клерикальним дусі), 2. у Львові (гімназія ім. Ад. Міцкевича, власність д-ра Петеленца, VII. клас; в неї користають тільки багатші ученики) і 3. в Ланцуті в Західній Галичині (гімназія міська, III. клас); тільки ця остання має ширше значіння задля проєктованого удержавненя¹⁾.

г) Географічне розміщенє середніх шкіл і відношенє їх числа до обшару і числа людности.

Зрозуміло, що основуванє середніх шкіл мусіло припасти на користь більших міст краю, здовж яких ідуть головні комунікаційні артерії — залізничий шлях Краків-Львів-Підволочиска — що майже простою лінією перебігає цілий край і рівнобіжно до нього, але вже меншою ваги залізнична лінія Живець-Новий Сянч, Нове Загірє, Стрий, Станиславів-Гусятин. Довгі часи величезні простори краю головно на північ від залізниці Львів-Краків (від Мельца по Бродв) не мали ні одної середньої школи. Та все змінило ся в останніх часах на красше, від коли і в менших містах починають засновувати що раз то нові середні школи, але і ту ще деякі полеси краю не вповні або не належито узгляднені і Західна Галичина і в сїм випадку має далеко більшу протекцію, чим Східна.

Ціла Галичина під адміністраційним зглядом є поділена на 79 політичних повітів; крім того міста Львів і Краків творять окремі адміністраційні одиниці. З того числа (79) на Східну Галичину (без пов. Березів) припадає 49 повітів (62·1%), на Західну Галичину (з повітом Березів) 30 (37·9%). Само розміщенє середніх шкіл в Західній Галичині є далеко красше як у Східній; на 30 повітів Зах. Галичини 17 повітів (57%) має середні школи, а тільки менша половина повітів — разом 13 (43%) ще доси не одержала середньої державної школи. Ба, і самий розклад середніх шкіл на заході є дуже корисний. З 13 повітів без середніх шкіл²⁾, 12 повітів лежить між або при згаданих вище головних комунікаційних артеріях і мають середні школи під носом, а тільки Ниско лежить

¹⁾ Дати що до числа клас відносять ся всюди до шк. р. 1909/10.

²⁾ 1. Хшанів, 2. Бяла, 3. Величка, 4. Бжеско, 5. Ліманова, 6. Пільзно, 7. Домброва, 8. Кольбушова, 9. Ниско, 10. Ланцут, 11. Переворск, 12. Стрижів і 13. Грибів. Загальний обшар тих повітів виносить 9.070 *km*² (38·1% загального обшару Зах. Галичини).

в північній полосі поза тими лініями, але має тепер близько середніх шкіл в Мельці і Тарноберезі.

Інакше представляє ся справа в Східній Галичині. Ту величезні полоси краю, що перевищують обшаром і числом людности навіть великі австрійські провінції, в лишні середніх шкіл. На 49 повітів Східної Галичини тільки 21 (43%) повітів є осідком середніх шкіл, а 28 повітів (57%) таких шкіл ще доси не має¹⁾. Величезне покривджене Східної Галичини, а тим самим і української людности на поли середнього шкільництва дає нам отсе зіставлене:

Східна Галичина має середніх державних шкіл	40 (59·7%)
Західна " " " " "	27 (40·3%)
разом ціла Галичина	67 100

Східна Галичина (без пов. Березів) має обшару	54.652 km^2 (69·6%)
Західна " (з пов. Березів) " "	23.844 km^2 (30·4%)
разом ціла Галичина	78.496 km^2 100

Одна державна сер. школа припадає в Сх. Галичині (без пов. Березів) на	1.366 km^2
Одна державна сер. школа припадає в Зах. Галичині (з пов. Березів) на	883 km^2
разом в цілій Галичині на	1.171 km^2

В р. 1900 мала Східна Галичина (без пов. Березів) всеї присутної людности	4,735.477 (64·7%)
В р. 1900 мала Західна Галичина (з пов. Березів) всеї присутної людности	2,580.462 (35·3%)
разом ціла Галичина	7,315.939 100

Подрібно зіставлене областей, що не мають державних середніх шкіл:

¹⁾ I. Полоса повітів прикарпатських: 1. Лієво, 2. Добромиль, 3. Старий Самбір, 4. Турка, 5. Долина, 6. Калуш, 7. Богордчани, 8. Надвірна, 9. Печеніжин і 10. Косів — разом обшару 13.668 km^2 . II. полоса повітів на захід від Львова: 1. Цішанів, 2. Яворів, 3. Мостиска і 4. Рудки о обшарі 3.570 km^2 ; III. полоса повітів на полудне і схід від Львова: 1. Жидачів, 2. Бібрка, 3. Перемишляни, 4. Зборів, 5. Рогатин, 6. Підгайці і 7. Товмач — разом о обшарі 6.541 km^2 і IV. полоса східно-подільських повітів в Городенкою: 1. Збараж, 2. Скалат, 3. Гусятин, 4. Чортків, 5. Борщів, 6. Заліщики і 7. Городенка, разом о обшарі 5.838 km^2 .

Назва області	Обшар в гектарах	Сума адміністратив- них громад	Число абсолютне греко-кат.	Число % греко- католиків	Сума всєї присут- ної людности в р. 1900
Східна Галичина: I. Полоса прикарпатських повітів (разом 10)	1,366.760	670	575.894	77·1	746.650
II. полоса повітів на захід Львова (разом 4)	357.040	185	182.450	67·1	271.871
III. полоса повітів на по- лудне і схід від Львова (разом 7)	654.137	503	406.743	69·3	587.403
IV. полоса східно-поділь- ських повітів з Городенкою (разом 7)	583.754	400	394.127	65·3	603.289
Разом ціла Сх. Галичина (28 повітів)	2,961.691	1.758	1,559.214	70·6	2,209.213
Політичний повіт Товмач	95.183	64	78.198	73·9	105.769
Разом ціла Східна Галичи- на без повіту Товмач (27 повітів)	2,866.508	1.694	1,481.016	70·4	2,103.444
Західна Галичина: Полоса 13 повітів Західної Галичини	906.999	997	—	—	936.329
Політичний повіт Величка	45.838	110	—	—	61.922
Разом ціла Західна Гали- чина без пов. Величка (12 повітів)	861.161	887	—	—	874.407
Разом ціла Галичина (41 повітів)	3,868.690	2.755	—	—	3,145.542
Разом ціла Галичина без повітів Товмач і Величка (39 повітів)	3,727.669	2.581	—	—	2,977.851

З окрема справа представляє ся, як слїдує:

Схід. Гал. (без міста Львів) має повітів з сер. держ. школами 21 (42·8%) зглядно 22 (44·9%).

Схід. Гал. (без міста Львів) має повітів без сер. держ. шкіл 28 (57·2%) зглядно 27 (55·1%).

Зах. Гал. (без міста Краків) має повісів з сер. дер. школами 17 (56·7%) зглядно 18 (60%).

Зах. Гал. (без міста Краків) має повітів без сер. держ. шкіл 13 (43·3%) зглядно 12 (40%).

Ціла Галичина (без міст Львів і Краків) має повітів з сер. держ. школами 38 (48·1%) зглядно 40 (50·7%).

Ціла Галичина (без міст Львів і Краків) має повітів без держ. шкіл 51 (51·9%) зглядно 39 (49·3%).

Східна Галичина мала в р. 1900 адміністраційних громад 3.690 (59·2%).

Західна Галичина мала в р. 1900 адміністраційних громад 2.550 (40·8%).

Ціла Галичина мала в р. 1900 адміністраційних громад 6.240 (100%).

В Сх. Гал. є громад, що лежать в повітах з держ. сер. школами 1.932 (52·4%) зглядно 1.996 (54·1%).

В Сх. Гал. є громад, що лежать в повітах без держ. сер. шкіл 1.758 (47·6%) зглядно 1.694 (45·9%).

В Зах. Гал. є громад, що лежать в повітах з сер. держ. школами 1.553 (60·9%) зглядно 1.663 (65·2%).

В Зах. Гал. є громад, що лежать в повітах без сер. держ. шкіл 997 (39·1%) зглядно 887 (34·8%).

В цілій Гал. є громад, що лежать в повітах з держ. сер. школами 3.485 (55·8%) зглядно 3.659 (58·6%).

В цілій Гал. є громад, що лежать в повітах без держ. сер. шкіл 2.755 (44·2%) зглядно 2.581 (41·4%).

В Сх. Гал., в повітах з сер. дер. школами було (1900) людности 2,526.264 (53·4%) зглядно 2,632.033 (55·6%).

В Сх. Гал., в повітах без сер. держ. шкіл було (1900) людности 2,209.313 (46·6%) зглядно 2,103.444 (44·4%).

В Зах. Гал., в повітах з сер. держ. школами було (1900) людности 1,644.133 (61·6%) зглядно 1,706.055 (66·2%).

В Зах. Гал., в повітах без сер. держ. шкіл було (1900) людности 936.329 (38·4%) зглядно 874.407 (33·8%).

В цілій Гал., в повітах з сер. держ. школами було (1900) людности 4,170.397 (57·0%) зглядно 4,338.088 (59·3%).

В цілій Гал., в повітах без сер. держ. шкіл було (1900) людности 3,145.542 (43%) зглядно 2,977.851 (40·7%).

В Сх. Гал. повіти з сер. держ. школами займають обшар 25.035 km^2 (45·8%) зглядно 25.987 km^2 (47·5%).

В Схід. Галичні повіти без сер. держ. шкіл займають обшар 29.617 km^2 (54·2%) зглядно 28.665 km^2 (52·5%).

В Зах. Галич. повіти з сер. держ. школами займають обшар 14.774 km^2 (62%) зглядно 15.233 km^2 (63·9%).

В Зах. Галичній повіти без сер. держ. шкіл займають обшар 9.070 km^2 (38%) зглядно 8,611 km^2 (36·1%).

В цілій Галичній повіти з сер. держ. школами займають обшар 39.829 km^2 (50·7%) зглядно 41.219 km^2 (52·8%).

В цілій Галичній повіти без сер. держ. шкіл займають обшар 38.667 km^2 (49·3%) зглядно 37.277 km^2 (47·2%)¹⁾.

Наведене мною зіставлене виказує так виразне покривджене Східної Галичини на поли середнього шкільництва, що злишно подавати більші поясненя; що ся систематична протекція Західної Галичини має національно-політичний підклад, се зовсім очевидне.

Неговонець на тім, що Східна Галичина являє ся (як цілість) покривдженою в хосен Західної Галичини, що тим самим і українське населене Східної Галичини, яке творить близько $\frac{2}{3}$ загалу населеня сеї частини краю, не може користати як слід навіть з польських шкіл; географічне розміщене середніх державних шкіл Східної Галичини є сего рода, що більшість зглядно половина всеї української людности Сх. Галичини мешкає як раз в повітах, що не мають віяких державних середніх шкіл. У вказаних висше 28 повітах Сх. Галичини, що творять чотири суцільні полоси²⁾, мешкає (після переписи з р. 1900) — 1,559.214 греко-католиків на загальне число 2,209.213 всеї людности тих полос, або 70·6% загалу людности тих 4 полос. Коли узгляднити, що в р. шк. 1910/11 має бути отворена нова польська державна гімназія в Товмачи, то і тоді ще остане 27 повітів без середніх державних шкіл з числом греко-ка-

¹⁾ Всюди обчислив я в першій лінії стап, який існує тепер (р. шк. 1909/10), а відтак узгляднив я стап, який буде в р. шк. 1910/11 по основаню двох нових середніх шкіл (в Товмачи і Величці); абсолютні цифри людности, подані на основі офіціальної переписи з р. 1900.

²⁾ Вправді турчанський повіт не лучить ся безпосередно в долиньським повітом, бо між ними знаходить ся Скільщина (пол. пов. Стрий), але що Скільщина є далеко положена від Стрия (з Лавочного до Стрия 72 km), тому діжить долю східно-галицьких гірських повітів; в моїх чисельних комбінаціях Скільщина неузгляднена.

толиків 1,481.016 на загальне число 2,103.444, або 70·4% загалу людности згаданих 27 повітів. А що в р. 1900 було 3,010.787 греко-кат. в Сх. Галичині (без пов. Березів), то бачимо, що і в самому розкладі шкіл національно-політична kwestія грає першу роль; середні державні школи закладає ся по можности в повітах о низшим проценті української людности, натомість всі прикарпатські і придністрові повіти Сх. Галичини, що виказують найвищий процент греко-католиків (Українців) а незвичайно низький процент римо-католиків (Поляків), не можуть удостоїти ся основаня середньої державної школи в своїх осередках, хоч ті як раз повіти (особливо прикарпатські) мають далеко більше розвинений промисел як прикарпатські повіти Західної Галичини, з котрих кождий (крім Грибова) мають власну державну середню школу ¹⁾.

Розміщене української людности (греко-католиків) Східної Галичини після повітів з держ. сер. школами представляє отсе зіставлене:

В 21 заг. 22 пов. з держ. сер. школами мешкає греко-кат. 1,451.573 (48·2%) згядно 1,529.771 (50·8%).

В 28 заг. 27 пов. без держ. серед. шкіл мешкає греко-кат. 1,559.214 (51·8%) згядно 1,481.016 (49·2%).

В 49 повітах Сх. Галичини мешкає (1900) греко-католиків 3,010.787 — 100·.

Щоби обчислити число людности, яке припадає в р. шк. 1909/10 на одну середню школу, мусимо наперед обчислити скількість людности з кінцем р. 1909.

Після офіціальної статистики було з кінцем року 1900:

¹⁾ Характеристична річ, що в двох-трьох останніх роках цілу форсу і великий поспіх в основуваню нових польських державних середніх шкіл в провінціоанальних містах Сх. Галичини звернено на північну полосу краю, що межує з територією проєктованої холмської губернії. І так основано в р. 1906 гімназію в Сокалі, в р. 1908 гімназію в Жовкві і в р. 1909 гімназію в Камініці Стр. і реальну школу в Раві руській, отже як раз в тім часі, коли на дневний порядок російського політичного життя видвигнуто справу відділення української Холмщини від привислинського краю (Варшави) і прилученя її до південно-західного краю (Київа). Коли приймаємо, що в основуваню галицькою Кр. Шк. Радою нових польських державних середніх шкіл на українській території Галичини існує ясний національно-політичний плян, польонізація українського народа — то основане польських шкіл як раз у згаданих містах, се sui generis протест галицько-польських властей проти проєктованого „четвертого поділу Польщі“ — себто проти вилученя Холмщини.

А) Після віроісповіданя:

а) в цілій Галичині:

число осіб кожної віри або обряду:	процент у відношеню до загалу людности:	
греко-католиків	3,108.972	42·5 ⁰ / ₁₀₀
римо-католиків	3,345.780	45·7 "
вірмено-католиків	1.532	0·0 "
разом католиків	6,456.284	88·2 ⁰ / ₁₀₀
православних	2.352	0·0 "
протестантів	45.812	0·6 "
разом християн	6,504.448	88·9 ⁰ / ₁₀₀
Жидів	811.183	11·1 "
иншої віри	308	0·0 "
разом всеї людности	7,315.939	100·0 ⁰ / ₁₀₀

б) в Східній Галичині: ¹⁾

греко-католиків	3,010.787	63·6 ⁰ / ₁₀₀
римо-католиків ²⁾	1,071.512	22·6 "
разом всіх католиків	4,082.299	86·2 ⁰ / ₁₀₀
християн некатоликів ³⁾	39.321	0·8 "
разом всіх християн	4,121.620	87·0 ⁰ / ₁₀₀
Жидів	613.575	13·0 "
иншої віри	282	0·0 "
разом всеї людности	4,735.477	100·0 ⁰ / ₁₀₀

в) в Західній Галичині:

греко-католиків:	98.185	3·8 ⁰ / ₁₀₀
римо-католиків	2,275.800	88·2 "
разом всіх католиків	2,373.985	92·0 ⁰ / ₁₀₀
протестантів (і инших хри- стіян некатоликів)	8.843	0·3 "
разом всіх християн	2,382.828	92·3 ⁰ / ₁₀₀
Жидів	197·608	7·7 "
иншої віри	26	0·0 "
разом всеї людности	2,580·462	100·0 ⁰ / ₁₀₀

¹⁾ Східну Галичину розумію завсїгда без пол. повіту Березів, Західну Галичину натомість все з пол. повітом Березів.

²⁾ Разом з вірмено-католиками в числі коло 1.500 осіб.

³⁾ В тім числі православних над 2.000, протестантів около 37.000. Обчисленя людности за рік 1900 подаю на основі статистичної розвідки Дра Вол. Охримовича.

Б) після розговорної мови:

а) в цілій Галичині:

число австрійських горожан кожної мови:		процент у відношеню до загалу людности:
української	3,080 443	42·1 ⁰ / ₀
польської	3,982.033	54·4 "
німецької	212.427	2·9 "
іншої	9.800	0·1 "
<hr/>		<hr/>
разом всіх австр. горожан	7,284.703	99·6 ⁰ / ₀
до того чужинці	31.236	0·4 "
<hr/>		<hr/>
разом всеї людности	7,315.939	100 0 ⁰ / ₀

б) в Східній Галичині:

української	2,993.816	63·2 ⁰ / ₀
польської	1,542.217	32·6 "
німецької	176.163	3·7 "
іншої	6 016	0·1 "
<hr/>		<hr/>
разом всіх австр. горожан	4,718.212	99·6 ⁰ / ₀
до того чужинці	17.265	0·4 "
<hr/>		<hr/>
разом всеї людности	4,735.477	100 0 ⁰ / ₀

в) в Західній Галичині:

української	86.627	3·4 ⁰ / ₀
польської	2,439.816	94·6 "
німецької	36.264	1·4 "
іншої	3.784	0·1 "
<hr/>		<hr/>
разом всіх австр. горожан	2,566.491	99·5 ⁰ / ₀
до того чужинці	13.971	0·5 "
<hr/>		<hr/>
разом всеї людности	2,580.462	100 0 ⁰ / ₀

Приймаю, що релятивний приріст людности Галичини в десятиліттю 1900—1910 був такий самий, як в десятиліттю 1890—1900, себто, що виносив для цілої людности 10·7⁰/₀ (або 1·07⁰/₀ річно), для греко-католиків 11·4⁰/₀ (або 1·14⁰/₀ річно), для римо-католиків 11·6⁰/₀ (або 1·16⁰/₀ річно), для Жидів 5·3⁰/₀ (або 0·53⁰/₀ річно), що отже процентові відношення між поодинокими віроісповіданнями і народностями остали ті самі (я їх навів ближше при статистиці людности за 1900 р.) і врешті, що процентове відношене людности Східної

Галичини до Західної Галичини остало рівнож те саме (64.7% супроти 35.3%)¹⁾. На основі тих даних обчисляю приближне число людности в дни 31. грудня 1909.

а) Ціла Галичина:

греко-католиків	3,407.782	Українців	3,375.702
римо-католиків	3,669.656	Поляків	4,369.740
Жидів	892.557	Німців	221.627
всіх інших	50.005	інших	18.931
<u>разом всієї людности</u>	<u>8,020.000</u>	<u>разом всіх австр. гор.</u>	<u>7,986.000</u>
		<u>до того чужинці</u>	<u>34.000</u>
		<u>разом всієї людности</u>	<u>8,020.000</u>

б) Східна Галичина:

греко-католиків	3,300.204	Українців	3,279.448
римо-католиків	1,172.714	Поляків	1,691.614
Жидів	674.570	Німців	181.993
всіх інших	41.512	інших	13.945
<u>разом всієї людности</u>	<u>5.189.000</u>	<u>разом всіх австр. гор.</u>	<u>5,167.000</u>
		<u>до того чужинці</u>	<u>22.000</u>
		<u>разом всієї людности</u>	<u>5,189.000</u>

в) Західна Галичина:

греко-католиків	107.578	Українців	96.254
римо-католиків	2,496.942	Поляків	2,678.126
Жидів	217.987	Німців	39.634
інших	8.493	інших	4.986
<u>разом всієї людности</u>	<u>2,831.000</u>	<u>разом всіх австр. гор.</u>	<u>2,819.000</u>
		<u>до того чужинці</u>	<u>12.000</u>
		<u>разом всієї людности</u>	<u>3,831.000</u>

Обчисливши в сей спосіб абсолютне число людности після стану з 31. грудня 1909 (в приближеню), подаю число людности, яке припадає на 1 держ. сер. школу в р. шк. 1909/10:

¹⁾ Від кількох десятків літ релятивний приріст людности Східної Галичини є більший як такий приріст людности в Західній Галичині, що отже відношене процентових цифр все посуває ся в хосен Східної Галичини, а тим самим фактичне покритвенє Східної Галичини (як цілости) на поли середнього шкільництва виїде ще трохи більше, як я обчислив.

Ціла Галичина:

1 держ. середня школа на	119.701 (116.232) ¹⁾
1 „ гімназія на	148.518 (145.818)
1 „ реальна школа на	616.923 (572.857)

Східна Галичина (як цілість):

1 держ. середня школа на	129.725 (126.561)
1 „ гімназія на	157.181 (152.616)
1 „ реальна школа на	741.285 —

Західна Галичина:

1 держ. середня школа на	104.852 (101.107)
1 „ гімназія на	134.809 —
1 „ реальна школа на	471.833 (404.428)

✓ Одна українська державна середня школа (5) припадає в цілій Галичині на **681.556** греко католиків або на **675.140** Українців, з окрема у Східній Галичині на **660.041** греко-католиків або на **655.889** Українців; всі державні середні школи (5) з українською викладною мовою були виключно гімназії.

Одна польська державна середня школа (61) припадає в цілій Галичині на **60.158 (58.247)** римо католиків або на **71.635 (69.361)** Поляків; з окрема: одна польська державна гімназія (48) на 76.451 (74.891) римо-католиків або на 91.036 (89.178) Поляків, одна польська державна реальна школа (13) на 282.281 (262.118) римо-католиків або на 336.133 (312.124) Поляків.

Одна польська державна середня школа (34) припадає в Східній Галичині на **34.491 (33.506)** римо-католиків або на **49.753 (48.332)** Поляків; з окрема одна польська державна гімназія (27) на 43.434 (41.882) римо-католиків або на 62.652 (60.425) Поляків, одна польська державна реальна школа (7) на 167.530 римо-католиків або на 241.659 Поляків.

Одна польська державна середня школа (27) припадає в Західній Галичині на 92.479 (89.176) римо-католиків або на 99.189 (95.647) Поляків; з окрема одна польська державна гімназія (21) на 118.902 римо-католиків або на 127.529 Поляків, одна польська

¹⁾ Числа подані в скобках означають абсолютне число людности, яке припадає на одну державну середню школу (гімназію, реальну школу) з початком р. шк. 1910/11, по відкриттю гімназії в Товмачі і реальної школи в Величці.

державна реальна школа (6) на 416.157 (356.706) римо-католиків або на 446.354 (382.589) Поляків.

Одна німецька державна середня школа (1) припадає в цілій Галичині на 221-627 Німців, з яких у Східній Галичині, де та школа знаходить ся, мешкає 181.993. Сею одинокою німецькою гімназією в Галичині є, як звісно, ц. к. П. гімназія у Львові.

Всі державні реальні школи (приватних реальних шкіл нема в Галичині зовсім) в Галичині мають польську викладну мову, так само всі середні школи в Західній Галичині, хоч там мешкає 107.578 греко-католиків, а самих Українців 96.254.

Додаймо тепер до існуючих державних середніх шкіл (67) мужеські приватні середні школи з правом публичности¹⁾ з польською викладною мовою: число польських мужеських середніх шкіл вносить отже 68 (61+7), з чого на Східну Галичину припадає 40 (34+6), на Західну 28 (27+1). Рахунок такий:

Одна польська мужеська середня школа з правом публичности (68) припадає в цілій Галичині на **53 965** римо-католиків або **64.261** Поляків; з окрема одна польська мужеська гімназія з правом публичности (55) на 66.721 римо-католиків або 79.449 Поляків.

Одна польська мужеська середня школа з правом публичности (40) припадає в Східній Галичині на **29.318** римо-католиків або на **42.290** Поляків; з окрема одна польська мужеська гімназія з правом публичности (33) на 35.536 римо-католиків або на 51.261 Поляків.

Одна польська мужеська середня школа з правом публичности (28) припадає в Західній Галичині на 89.176 римо-католиків або на 95.647 Поляків; з окрема одна польська мужеська гімназія з правом публичности (22) на 113.497 римо-католиків або на 121.733 Поляків.

Пояснення злишні, цифри говорять самі за себе.

¹⁾ Гімназії в Борщеві, в Кутах, Львові (ім. Ад. Міцькевича), Чорткові, в Хиріві і Яворові в Східній Галичині і в Ланцуті в Західній Галичині — всі гімназії мужеські. (Стан в лютім 1910).

III. Фреквенція в галицьких середніх школах після віроісповідань і народностей.

А) Галичина як цілість.

а) Фреквенція у всіх галицьких середніх школах (державних і приватних з правом публичности):

Рік шкільний	Греко-католи. Українці	Римо-католи. Польки	Жиди Німці	Інші Німці	Разом	% греко-католи. Українців	% римо-католи. Польків	% Жидів Німців	% інших
1896/7	2676 2518	9538 12320	9880 379	148 25	15242 15242	17.56 16.52	62.58 80.83	18.89 2.49	0.97 0.16
1897/8	2961 2792	10251 13260	3103 387	160 36	16475 16475	17.97 16.95	62.22 80.49	18.83 2.35	0.98 0.21
1898/9	3249 3092	10988 14142	3281 412	166 38	17684 17684	18.37 17.48	62.13 79.97	18.56 2.33	0.94 0.22
1899/900	3501 3363	11749 15248	3626 408	165 22	19041 19041	18.39 17.66	61.70 80.08	19.40 2.14	0.87 0.12
1900/1	3683 3528	12266 16053	3870 400	187 25	20006 20006	18.41 17.63	61.32 80.24	19.34 2.00	0.93 0.13
1901/2	4032 3900	13309 17552	4307 395	218 19	21866 21866	18.37 17.84	61.06 80.27	19.58 1.81	0.99 0.08
1902/3	4373 4204	14478 19151	4693 398	223 14	23767 23767	18.40 17.69	60.92 80.58	19.75 1.67	0.93 0.06
1903/4	4714 4557	15282 20644	5297 305	246 32	25538 25538	18.46 17.84	59.84 80.84	20.74 1.19	0.96 0.13
1904/5	5165 5027	16289 22018	5661 322	267 14	27382 27382	18.86 18.36	59.49 80.41	20.67 1.18	0.98 0.05
1905/6	5636 5484	17100 23341	6110 277	272 16	29118 29118	19.36 18.83	58.73 80.16	20.98 0.95	0.93 0.06
1906/7	6079 5896	17868 24526	6463 248	275 15	30685 30685	19.83 19.20	58.25 79.95	21.00 0.80	0.92 0.05
1907/8	6247 6023	17536 24253	6461 217	269 20	30513 30513	20.47 19.74	57.48 79.49	21.17 0.71	0.88 0.06
Приріст (+) убуток (-) від 1897-1808 % прир. (+) % убутку (-)	+3571 +3505	+ 7998 +11933	+3581 - 162	+121 - 5	+15271 +100.2	+133.4 +139.2	+83.8 +96.8	+124.3 - 44.7	+81.8 -25.0

б) Фреквенція у всіх галицьких гімназіях (державних і приватних з правом публичности).

Рік шкільний	Греко-католи. Українці		Римо-католи. Поляки		Жиди Німці	Інші Інші	Разом	% греко-католи. % Українців		% римо-католи. % Польків		% Жидів % Німців		% інших % інших	
1896/7	2561 2424	8384 10819	2569 362	113 22	13627 13627			18·79 17·79	61·52 79·39	18·85 2·66	0·84 0·16				
1897/8	2810 2656	8865 11484	2717 361	127 18	14519 14519			19·35 18·29	61·06 79·10	18·71 2·48	0·88 0·13				
1898/9	3057 2922	9398 12040	2781 388	134 20	15370 15370			19·90 19·01	61·14 78·33	18·09 2·53	0·87 0·13				
1899/900	3289 3164	10096 12919	2971 380	122 15	16478 16478			19·96 19·20	61·27 78·40	18·03 2·31	0·74 0·09				
1900/1	3486 3339	10508 13609	3193 371	147 15	17334 17334			20·11 19·26	60·60 78·51	18·44 2·14	0·85 0·09				
1901/2	3844 3725	11415 14833	3503 359	170 15	18932 18932			20·23 19·68	60·52 78·35	18·36 1·90	0·89 0·07				
1902/3	4179 4028	12424 16159	3791 370	176 13	20570 20570			20·31 19·58	60·40 78·56	18·43 1·80	0·86 0·06				
1903/4	4504 4367	13137 17462	4319 276	176 30	22135 22135			20·35 19·73	59·34 78·89	19·51 1·25	0·80 0·13				
1904/5	4920 4802	14007 18718	4697 285	191 9	23815 23815			20·66 20·16	58·82 78·60	19·72 1·20	0·80 0·04				
1905/6	5400 5267	14717 19954	5170 243	190 13	25477 25477			21·20 20·67	57·77 78·32	20·29 0·96	0·74 0·05				
1906/7	5842 5688	15430 21147	5597 221	198 11	27067 27067			21·60 21·02	57·00 78·13	20·70 0·81	0·70 0·04				
1907/8	6015 5829	15175 20977	5632 189	188 15	27010 27010			22·27 21·58	56·19 77·67	20·85 0·70	0·69 0·05				
Приріст (+) убуток (-) від 1897-1908 % прир. (+) % убутку (-)	+3454 +3405	+6791 +10158	+3063 -173	+75 -7	+13383 +98·21			+134·86 +140·47	+80·00 +93·88	+119·23 -44·75	+66·37 -31·82				

в) Фреквенція у всіх галицьких реальних школах.

Рік шкільний	Греко-като- л. Українці	Римо-като- л. Поляки	Жиди Німці	Інші Інші	Разом	% греко-като- л. % Українців	% римо-като- л. % Поляків	% Жидів % Німців	% інших % інших
1896/7	115 94	1154 1501	311 17	35 3	1615 1615	7.12 5.82	71.45 92.94	19.26 1.05	2.17 0.19
1897/8	151 136	1386 1776	386 26	33 18	1956 1956	7.72 6.95	70.86 90.80	19.74 1.33	1.68 0.92
1898/9	192 170	1590 2102	500 24	32 18	2314 2314	8.30 7.35	68.71 90.84	21.61 1.04	1.38 0.77
1899/900	212 199	1653 2329	655 28	43 7	2563 2563	8.27 7.76	64.49 90.87	25.56 1.09	1.68 0.28
1900/1	197 189	1758 2444	677 29	40 10	2672 2672	7.37 7.08	65.79 91.46	25.35 1.09	1.49 0.37
1901/2	188 175	1894 2719	804 36	48 4	2934 2934	6.41 5.96	64.55 92.67	27.40 1.23	1.64 0.14
1902/3	194 176	2054 2992	902 28	47 1	3197 3197	6.07 5.51	64.25 93.59	28.21 0.87	1.47 0.03
1903/4	210 190	2145 3182	978 29	70 3	3403 3403	6.17 5.58	63.03 93.51	28.74 0.85	2.06 0.06
1904/5	245 225	2282 3300	964 37	76 5	3567 3567	6.87 6.31	63.97 92.51	27.03 1.04	2.13 0.14
1905/6	236 217	2383 3387	940 34	82 3	3641 3641	6.48 5.96	65.45 93.03	25.82 0.93	2.25 0.08
1906/7	237 203	2438 3379	866 27	77 4	3618 3618	6.55 5.70	67.38 93.40	23.93 0.70	2.14 0.10
1907/8	232 194	2361 3276	829 28	81 5	3503 3503	6.62 5.53	67.39 93.52	23.66 0.80	2.33 0.15
Пріріст (+) убуток (-) від 1897-1908 % прир (+) % убутку (-)	+117 +100	+1207 +1775	+518 + 11	+46 + 2	+ 1888 +116.90	+101.74 +103.38	+104.58 +118.25	+166.76 + 64.70	+131.43 + 66.66

Наведені таблиці констатують слідуєчі явища:

1. Незвичайно великий приріст абсолютного числа учеників середніх шкіл; протягом 12 останніх літ, за які доси маємо урядові звіти, від 1896/7—1907/8, число учеників галицьких середніх шкіл зросло з 15.242 на 30.513 себто о цифру 15.271, отже о повних 100% первісного числа. Сей приріст ішов безупинно вперед, тільки що йно в останнім році (1907/8) бачимо незначний спадок абсолютного числа учеників (30.513) супроти такогож числа в р. 1906/7 (30.685). Після всякої правдоподібности абсолютна цифра учеників середніх шкіл буде ще дальше скоро зростати, раз — з причини оснoваня численних нових середніх шкіл (державних і приватних) в містах, які доси такої школи не мали, друге — з національно-політичних мотивів, які Українців спонукують до що раз ширшого користаня з середніх шкіл для ратованя своєї загроженої національної екзистенції, Поляків знов для упертрифікованя свого національного status quo ante у Східній Галичині, врешті, з причин соціально-політичної натури (головно економічна відсталість Галичини й її убогість), задля котрих широкі народні верстви ще довго будуть уважати середню школу як одинокое средство до здобутя красших житевих умов для своїх дітей. Сей штурм нижших верств на середні школи буде зростати між иншим і в міру що раз більшого горожанського освідомленя народніх мас. Доси селянські та маломіщанські (українські і польські) маси політично не були освідомлені, доти зі середніх шкіл користали тільки спорадично; що йно від половини 90-тих років, які безпоседно випередила перша масова політична організація (в Східній Галичині робота радикалів, в Західній агітація патра Стояловського — перша практична на більші розміри лекція політики підчас баденівських виборів в 1895 і 1897 р.) датує ся як раз сильний приплив селянської і маломіщанської молодіжи до середніх шкіл (Жиди користали дуже сильно зі середньої школи вже перед 1895 р.). На се вказує шкільна статистика. В р. 1867 було в галицьких середніх школах 7.634 учеників, в 30 літ пізнійше (в р. 1898) 15.242, значить за повних 30 літ, коли для широких народніх верств середня школа була чужою, загальне число учеників заледви подвоїло ся, між тим коли в посліднім десятку літ (1897—1908) приплив до школи був так сильний, що за сей короткий час число учеників зросло в двое (за урядованя Кр. Шк. Ради (від 1867 р.) в четверо). З осібна абсолютне число учеників в гімназіях зросло в р. р. від 1897—1908 о 13.383, осягаючи цифру 27.010 (1908) супроти (в 1897 р.) — 13.627; процентово сей приріст виносив 98·21%, отже був

лише незначно низший від середнього в середніх школах (100%). В галицьких реальних школах приріст числа учеників був значно більший як в гімназіях (116·90%), а се тому, що від р. 1897— р. 1908 основано 7 нових реальних шкіл, коли до р. 1897 існували тільки 4 реальні школи. Абсолютно сей приріст вносив незначну — в порівнянню з такою цифрою в гімназіях — цифру 1888 так, що в р. 1908 число галицьких реалістів вносило 3.503 супроти 1.615 в р. 1897. Кр. Шк. Рада всіма силами популяризує сей останній тип шкіл, особливо від часу, коли у польській суспільности на дневнім порядку стоїть клич „urzymysłowanie kraju“ (радше бляга як дійсність); але реальне житє ділає ту сильніше як штучна агітація творенем нових реалок і з причини економічної нужди краю реальні школи в порівнянню з гімназіями ледви животіють; так як і давійше вся галицька молодіж йде до гімназій. Відносини ту не змінили ся; в р. 1897 число учеників реальних шкіл вносило ледво 10·6% загальної суми учеників середніх шкіл, по 12 роках (1908) се число підскочило ледво на 11·1% загальної суми учеників середніх шкіл. Навіть що більше, від трьох років і абсолютне число учеників реальних шкіл цофає ся, противно як у промислових провінціях західно-австрійських (Шлеск, Морава, Чехія, Долішна Австрія), де як раз гімназії від довшого часу оказують застій, а цілий приріст молодіжи звертає ся виключно до реальних шкіл, число учеників реальних шкіл вносять там тепер близько половину загальної суми учеників всіх середніх шкіл.

Приріст по конфесіям не був однаковий для трьох головних галицьких віроісповідань: греко-католиків, римо-католиків і Жидів; найсильнійший був у греко-католиків (133·4%), сильний (але слабший як у греко-католиків) у Жидів (124·3%), низший від середнього (100%) у римо-католиків (83·8%) й ісповідників всіх інших віроісповідань (головно вірмен і протестантів) (81·8%). Абсолютне число греко-католиків зросло в часі від р. 1897 до р. 1908 о 3.571 (з 2.676 на 6.247), Жидів о 3.581 (з 2.880 на 6.461), римо-католиків о 7.998 (з 9.538 на 17.536), інших о 121 (з 148 на 269). Сей нерівномірний приріст спричинив зміну релятивного відношеня між поодинокими конфесіями. Як виказують залучені таблиці, греко-католики і Жиди процентово поступали все вперед і то виключно коштом римо-католиків; з окрема процентове число греко-католиків піднесло ся з 17·56% (1897) на 20·47% (1908), Жидів в тім часі з 18·89% на 21·17%, натомість процентове число римо-католиків з кождим роком падало і протягом згаданого часу цофнуло ся з 62·58% на 57·48%, врешті проц. число ісповідників інших

конфесій удержало ся більше - менше на тій самій висоті (0·97% супроти 0·88%).

3. Приріст після народностей рівнож не був однаковий; в Українців і Поляків зросло не тільки абсолютне число але і релятивне, натомість у Німців і абсолютне і релятивне число незвичайно цофнуло ся. І ту найсильніший був приріст у Українців (139·2%), слабший у Поляків (96·8%), велике зменшене у Німців (-44·7%). Абсолютне число Українців зросло в часі від 1897 до 1908 о 3.505 (з 2.518 на 6.023). Поляків о 11.933 (з 12.320 на 24.253), абсолютне число Німців упало о 162 (з 379 на 217). Зріст абсолютного числа учеників української народности лежить в загальних причинах, про котрі говорив я више; зріст абсолютного числа Поляків спричинили Жиди, які майже всі без виїмка (около 98·5% загального числа Жидів) причисляють ся до польської народности; упадок абсолютного числа Німців спричинило головно спольщене німецької гімназії, в Бродах, бо жидівські ученики сеї гімназії, які давнійше в більшости признавали ся до Німців, тепер причисляють себе виключно до Поляків. Процентовий і абсолютний зріст українських учеників в середніх школах не потягнув однак значнійшого пересуненя релятивної сили в користь Українців; в р. 1897 виносило процентове число Українців 16·52%, в р. 1908—19·74%, Поляків знова 80·83%—79·49% й Українці осягнули ледви $\frac{1}{5}$ часть загальної суми учеників середніх шкіл і є ще тепер чотири рази слабші від Поляків, а навіть слабші від Жидів. Німці в галицьких середніх школах зникають цілковито, жидівська інтелігенція в Галичині в цілости вже спольщена, Поляки осягнули в середніх школах остаточну границу і від кількох лїт слідний (вправді ще незначний) упадок процентового числа Поляків, між тим коли процентове число Українців хоч поволи але безвпинно зростає і має тенденцію до дальшого зросту — очевидно коштом процентового числа Поляків.

4. Приріст після віроісповідань в гімназіях був подібний як взагалі в середніх школах. Приріст греко-католиків виносив 134·8%, Жидів 119·2%, римо-католиків 80%, інших 66·3%. Абсолютно зросли греко-католики о 3.454 (з 2.561 на 6 015), Жиди о 3.063 (з 2.569 на 5.632) римо-католики о 6.791 (з 8.384 на 15.175), інші о 75 (з 113 на 188). І ту бачимо релятивний зріст греко-католиків (18·79% в р. 1897 на 22·27% в р. 1908) і Жидів (18·85% на 20·85%), натомість зменшене процентового числа римо-католиків (з 61·52% на 56·19%).

5. Так само і приріст після народностей був в гімназіях загально такий самий, як в середніх школах взагалі. З окрема зросли

Українці о 140·4%, Поляки о 93·8%, Німці упали о 44·7%, абсолютно зросли Українці о 3.405 (з 2.424 на 5.829), Поляки о 10.158 (з 10.819 на 20.977), число Німців зменшило ся о 173 (з 362 на 189). Процентове число Українців піднесло ся в часі від 1897 до 1908 з 17·79% на 21·58%, процентове число Поляків уало в тім самім часі з 79·39% на 77·67%, процентове число Німців рівнож упало з 2·66% на 0·70%. Релятивно отже в гімназіях зискали тільки одні Українці, всі прочі стратили.

6. Відповідно має ся річ з приростом після конфесій в реальних школах. Ту абсолютно зискали всі конфесії, ні одна з них не стратила, але прибуток був неоднаковий. Релятивний приріст греко-католиків стоїть ту на посліднім місці; найсильніше зросли Жиди (166·5%), опісля інші (вірмени і протестанти) (131·4%), відтак римо-католи (104·5%) а на самім кінці греко-католики (101·7%). Абсолютно зросли греко-католики о 117 (з 115 на 232), римо-католики о 1.207 (з 1.154 на 2.361), Жиди о 518 (з 311 на 829). Релятивно становище греко- і римо-католиків погіршило ся, перші упали з процентового числа 7·12% на 6·62%, дугі з 71·45% на 67·39%, релятивно зросли сильно Жиди з 19·26% на 23·66%. У всіх трьох конфесій так у греко-католиків, як і у римо-католиків і Жидів слідний від р. 1905/6 занепад фреквенції — як сказано, абсолютне число учеників реальних шкіл цофас ся.

7. Що до приросту після народностей, то релятивно найбільше зискали Поляки (118·2%), відтак Українці (106·3%), найменше Німці (64·7%). Абсолютний зріст такий: Поляків о 1.775 (з 1.501 на 3.276), Українців о 100 (з 94 на 194), Німців о 11 (з 17 на 28). Ту процентово зискали тільки Поляки, їх процентове число зросло в тім часі (1897—1908) з 92·94% на 93·52%, натомість такеж число Українців упало з 5·82% на 5·53%, Німців з 1·05% на 0·80%. Взагалі національні відносини в галицьких реальних школах не улягли протягом кількох послідних десятків літ майже ніяким змінам; — число Українців було там все зникаючо мале — менше-більше около 5% загальної суми і від пів століття не посунуло ся цілковито; процентове число Поляків (передовсім Поляків римо-кат. віроісповіданя) було все дуже високе. І в найблизшій часі сї відносини не улягнуть ніякій зміні тим більше, що ми, Українці, не маємо ні одної реальної школи (тому головню таке смішно мале число учеників української народности в тих школах), а навіть не роблять ся у нас ніяких заходів в цілі креованя хочби одної реальної школи з українською викладною мовою, на разі хотайби приватної. Бойкотоване реальних шкіл на нас тяжко пимється ся.

Б) Східна і Західна Галичина з окрема.

а) Фреквенція після конфесії у всіх державних середніх школах Східної і Західної Галичини з окрема.

Рік шкільний	Східна Галичина					Західна Галичина				
	Греко-кат. % греко-кат.	Римо-кат. % римо-кат.	Жиди % Жидів	Інші % інших	Разом	Греко-кат. % грек-кат.	Римо-кат. % римо-кат.	Жиди % Жидів	Інші % інших	Разом
1896/7	2570 26·69	4692 48·75	2260 23·48	102 1·08	9624 100·00	95 1·79	4536 85·75	620 11·72	39 0·74	5290 100·00
1897/8	2856 27·58	4964 47·93	2426 23·43	110 1·06	10356 100·00	90 1·55	4982 86·04	677 11·69	42 0·72	5791 100·00
1898/9	3126 28·46	5165 47·01	2577 23·46	117 1·07	10985 100·00	110 1·73	5509 86·52	704 11·05	45 0·70	6368 100·00
1899/900	3349 28·48	5460 46·42	2830 24·07	121 1·03	11760 100·00	134 1·93	5969 86·01	796 11·47	41 0·59	6940 100·00
1900/1	3519 28·61	5618 45·68	3021 24·56	141 1·15	12299 100·00	145 1·96	6350 85·96	849 11·49	44 0·59	7388 100·00
1901/2	3822 28·46	6096 45·40	3347 24·92	165 1·22	13430 100·00	168 2·09	6908 85·86	921 11·45	48 0·60	8045 100·00
1902/3	4136 28·04	6664 45·18	3787 25·67	164 1·11	14751 100·00	187 2·15	7427 85·52	1006 11·58	65 0·75	8685 100·00
1903/4	4515 28·23	7086 44·37	4207 26·30	187 1·10	15995 100·00	177 1·93	7850 85·58	1090 11·88	56 0·61	9173 100·00
1904/5	4945 28·72	7547 43·83	4510 26·19	217 1·26	17219 100·00	201 2·05	8387 85·71	1151 11·76	47 0·48	9786 100·00
1905/6	5404 29·23	7946 42·98	4915 26·58	224 1·21	18489 100·00	210 2·05	8775 85·83	1195 11·69	45 0·43	10225 100·00
1906/7	5863 29·71	8405 42·60	5243 26·57	222 1·12	19733 100·00	199 1·90	9021 86·03	1218 11·61	48 0·46	10486 100·00
1907/8	6023 30·34	8349 42·07	5267 26·53	211 1·06	19850 100·00	199 1·96	8721 85·85	1189 11·70	50 0·49	10159 100·00
Приріст (+) убуток (-) від 1897-1908	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
% прир. (+) % убутку (-)	3453 137·12	3657 77·94	3007 133·32	109 106·86	10226 106·25	104 108·67	4185 92·26	569 91·77	11 28·20	4869 92·04

б) Фреквєція після народности у всіх державних середніх школах Східної і Західної Галичини з окрема.

Рік шкільний	Східна Галичина					Західна Галичина				
	Українці % Українців	Поляки % Поляків	Німці % Німців	Інші % інших	Разом % загалу учеників серед- ніх шкіл цілої Галичини	Українці % Українців	Поляки % Поляків	Німці % Німців	Інші % інших	Разом % загалу учеників серед- ніх шкіл цілої Галичини
1896/7	2453 25·48	6806 70·72	348 3·61	17 0·19	9624 64·53	59 1·12	5200 98·30	25 0·47	6 0·11	5290 35·47
1897/8	2718 26·24	7257 70·05	360 3·48	21 0·23	10356 64·14	67 1·16	5687 98·20	22 0·36	15 0·26	5791 35·86
1898/9	3011 27·41	7582 69·02	372 3·39	20 0·18	10985 63·31	74 1·16	6240 97·93	36 0·58	18 0·29	6368 36·69
1899/900	3257 27·69	8116 69·12	378 3·21	9 0·08	11760 62·89	98 1·41	6805 98·07	24 0·34	13 0·18	6940 37·11
1900/1	3409 27·72	8512 69·21	367 2·98	11 0·09	12299 62·34	110 1·49	7235 97·93	30 0·40	13 0·18	7388 37·66
1901/2	3726 27·74	9333 69·60	360 2·68	11 0·08	13430 62·54	127 1·58	7881 97·97	31 0·38	6 0·07	8045 37·46
1902/3	4051 27·46	10322 69·98	370 2·51	8 0·05	14751 62·95	141 1·62	8512 98·02	26 0·29	6 0·07	8685 37·05
1903/4	4405 27·54	11287 70·57	287 1·79	16 0·10	15995 63·55	143 1·56	8998 98·10	16 0·17	16 0·17	9173 36·45
1904/5	4850 28·17	12061 70·04	298 1·73	10 0·06	17219 63·76	170 1·74	9584 97·94	29 0·29	3 0·03	9786 36·24
1905/6	5311 28·73	12913 69·83	253 1·57	12 0·07	18489 64·39	165 1·61	10034 98·13	22 0·22	4 0·04	10225 35·61
1906/7	5726 29·02	13766 69·76	232 1·17	9 0·05	19733 65·30	162 1·55	10303 98·26	15 0·14	6 0·05	10486 34·70
1907/8	5855 29·50	13789 69·46	195 0·98	11 0·06	19850 66·48	159 1·57	9970 98·15	22 0·21	8 0·07	10159 33·52
Привіст (+) убуток (-) від 1897-1908	+ 3402	+ 6983	- 153	- 6	+ 10226	+ 100	+ 4770	- 3	+ 2	+ 4869
% привр. (+) % убутку (-)	+ 138·77	+ 102·60	- 43·96	- 35·29	+ 106·25	+ 169·49	+ 91·75	- 12·00	+ 33·33	+ 92·04

в) Фреквенція після конфесії у всіх державних гімназіях Східної і Західної Галичини з окрема.

Рік шкільний	Східна Галичина					Західна Галичина				
	Греко-кат. % греко-кат.	Римо-кат. % римо-кат.	Жиди % Жидів	Інші % інших	Разом	Греко-кат. % греко-кат.	Римо-кат. % римо-кат.	Жиди % Жидів	Інші % інших	Разом
1896/7	2462 28-62	4022 46-77	2037 23-68	80 0-93	8601 100-00	88 1-87	4052 86-22	532 11-32	28 0-59	4700 100-00
1897/8	2712 29-70	4200 46-01	2131 23-34	87 0-95	9130 100-00	83 1-64	4360 86-16	586 11-57	32 0-63	5061 100-00
1898/9	2943 30-90	4297 45-12	2187 22-96	97 1-02	9524 100-00	101 1-83	4787 86-80	594 10-77	33 0-60	5515 100-00
1899/900	3145 31-07	4551 44-92	2340 23-11	91 0-90	10127 100-00	126 2-09	5225 86-94	631 10-50	28 0-47	6010 100-00
1900/1	3332 31-32	4663 43-82	2531 23-80	112 1-06	10638 100-00	135 2-10	5547 87-00	662 10-38	33 0-52	6377 100-00
1901/2	3641 31-41	5063 43-68	2759 23-79	130 1-12	11593 100-00	161 2-32	6047 87-03	705 10-15	35 0-50	6948 100-00
1902/3	3954 31-05	5532 43-44	3114 24-45	135 1-06	12735 100-00	175 2-33	6505 86-69	777 10-35	47 0-63	7504 100-00
1903/4	4313 31-23	5882 42-60	3484 25-23	130 0-94	13809 100-00	169 2-12	6909 86-85	835 10-54	43 0-54	7956 100-00
1904/5	4714 31-47	6323 42-29	3788 25-22	153 1-02	14978 100-00	187 2-21	7329 86-64	909 10-74	35 0-41	8460 100-00
1905/6	5185 31-94	6705 41-30	4192 25-82	153 0-94	16235 100-00	193 2-18	7633 86-37	978 11-07	34 0-38	8838 100-00
1906/7	5638 32-19	7134 40-74	4585 26-18	157 0-89	17514 100-00	187 2-06	7854 86-43	1010 11-11	36 0-40	9087 100-00
1907/8	5803 32-83	7104 40-20	4625 26-17	142 0-80	17674 100-00	187 2-12	7605 86-10	1002 11-35	38 0-43	8832 100-00
Пвиріст (+) убуток (-) від 1897-1908	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
% прир. (+) % убутку (-)	3341 135-70	3082 76-13	2588 127-05	62 77-50	9073 105-49	99 112-50	3553 87-68	470 88-34	10 35-71	4132 87-91

г) Фреквенція після народности у всіх державних гімназіях Східної і Західної Галичини з окрома.

Рік шкільний	Східна Галичина					Західна Галичина				
	Українці % Українців	Поляки % Поляків	Німці % Німців	Інші % інших	Разом	Українці % Українців	Поляки % Поляків	Німці % Німців	Інші % інших	Разом
1896/7	2362 27·46	5887 68·46	335 3·89	17 0·19	8601 100·00	56 1·19	4618 98·26	21 0·45	5 0·10	4700 100·00
1897/8	2589 28·36	6185 67·74	344 3·77	12 0·13	9130 100·00	60 1·18	4983 98·46	12 0·24	6 0·12	5061 100·00
1898/9	2850 29·92	6303 66·18	359 3·77	12 0·13	9524 100·00	65 1·18	5417 98·23	25 0·45	8 0·14	5515 100·00
1899/900	3063 30·25	6700 66·16	357 3·52	7 0·07	10127 100·00	93 1·55	5892 98·03	17 0·29	8 0·13	6010 100·00
1900/1	3231 30·37	7052 66·29	346 3·25	9 0·09	10638 100·00	99 1·55	6251 98·13	22 0·34	5 0·08	6377 100·00
1901/2	3558 30·69	7692 66·36	333 2·87	10 0·08	11593 100·00	120 1·73	6803 97·91	22 0·32	3 0·04	6948 100·00
1902/3	3881 30·48	8498 66·73	348 2·73	8 0·06	12735 100·00	135 1·80	7344 97·87	20 0·27	5 0·06	7504 100·00
1903/4	4222 30·57	9307 67·40	266 1·93	14 0·10	13809 100·00	136 1·71	7796 97·99	8 0·10	16 0·20	7956 100·00
1904/5	4636 30·94	10063 67·19	271 1·82	8 0·05	14978 100·00	159 1·88	8281 97·89	19 0·22	1 0·01	8460 100·00
1905/6	5110 31·48	10884 67·03	230 1·42	11 0·07	16235 100·00	149 1·69	8676 98·17	11 0·12	2 0·02	8838 100·00
1906/7	5530 31·57	11767 67·19	210 1·20	7 0·04	17514 100·00	150 1·65	8923 98·20	10 0·11	4 0·04	9087 100·00
1907/8	5667 32·06	11824 66·90	173 0·98	10 0·06	17674 100·00	153 1·73	8659 99·05	16 0·18	4 0·04	8832 100·00
Приріст (+) убуток (-) від 1897-1908	+ 3305	+ 5937	- 162	- 7	+ 9073	+ 97	+ 4041	- 5	- 1	+ 4132
% прир. (+) % убутку (-)	+ 139·92	+ 100·84	- 48·35	- 41·18	+ 105·49	+ 173·21	+ 87·50	- 23·81	- 20·90	+ 87·91

г) Фреквенція після конфесії у всіх реальних школах Східної і Західної Галичини з окрема.

Рік шкільний	Східна Галичина					Західна Галичина				
	Греко-кат. % греко-кат.	Римо-кат. % римо-кат.	Жиди % Жидів	Інші % інших	Разом	Греко-кат. % греко-кат.	Римо-кат. % римо-кат.	Жиди % Жидів	Інші % інших	Разом
1896/7	108 10·53	670 65·37	223 21·76	24 2·34	1025 100·00	7 1·19	484 82·04	88 14·91	11 1·86	590 100·00
1897/8	144 11·75	764 62·32	295 24·06	23 1·87	1226 100·00	7 0·96	622 85·34	91 12·33	10 1·37	730 100·00
1898/9	183 12·52	868 59·42	390 26·69	20 1·37	1461 100·00	9 1·05	722 84·65	110 12·90	12 1·40	853 100·00
1899/900	204 12·49	909 55·67	490 30·00	30 1·84	1633 100·00	8 0·84	744 80·02	165 17·74	13 1·40	930 100·00
1900/1	187 11·26	955 57·49	490 29·50	29 1·75	1661 100·00	10 0·99	803 79·43	187 18·49	11 1·09	1011 100·00
1901/2	181 9·85	1033 56·24	588 32·01	35 1·90	1837 100·00	7 0·64	861 78·49	216 19·69	13 1·18	1097 100·00
1902/3	182 9·03	1132 56·15	673 33·38	29 1·44	2016 100·00	12 1·01	922 78·09	229 19·38	18 1·52	1181 100·00
1903/4	202 9·24	1204 55·08	723 33·07	57 2·61	2186 100·00	8 0·66	941 77·32	255 20·95	13 1·07	1217 100·00
1904/5	231 10·38	1224 54·54	722 32·22	64 2·86	2241 100·00	14 1·06	1058 79·79	242 18·25	12 0·90	1326 100·00
1905/6	219 9·72	1241 55·05	723 32·08	71 3·15	2254 100·00	17 1·22	1142 82·35	217 15·64	11 0·79	1387 100·00
1906/7	225 10·14	1271 57·28	658 29·65	65 2·93	2219 100·00	12 0·86	1127 83·41	208 14·87	12 0·86	1399 100·00
1907/8	220 10·11	1245 57·22	642 29·50	69 3·17	2176 100·00	12 0·90	1116 84·11	187 14·09	12 0·90	1327 100·00
Приріст (+) убуток (-) від 1897-1908	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
% прир. (+) % убутку (-)	112 103·70	575 85·82	419 187·90	45 187·50	1151 112·28	5 71·43	632 130·58	99 112·50	1 9·09	737 124·91

д) Фреквенція після народности у всіх реальних школах Східної і Західної Галичини з окрема.

Рік шкільний	Східна Галичина					Західна Галичина				
	Українці % Українців	Поляки % Поляків	Німці % Німців	Інші % інших	Разом	Українці % Українців	Поляки % Поляків	Німці % Німців	Інші % інших	Разом
1896/7	91 8·88	919 89·66	13 1·27	2 0·19	1025 100·00	3 0·51	582 98·64	4 0·68	1 0·17	590 100·00
1897/8	129 10·52	1072 87·44	16 1·31	9 0·73	1226 100·00	7 0·96	704 96·44	10 1·37	9 1·23	730 100·00
1898/9	161 11·02	1279 87·55	13 0·89	8 0·54	1461 100·00	9 1·05	823 96·49	11 1·29	10 1·17	853 100·00
1899/900	134 11·27	1416 87·32	21 1·29	2 0·12	1633 100·00	5 0·54	913 98·27	7 0·65	5 0·54	930 100·00
1900/1	178 10·72	1460 87·89	21 1·27	2 0·12	1661 100·00	11 1·09	984 97·33	8 0·79	8 0·79	1011 100·00
1901/2	168 9·14	1641 89·33	27 1·47	1 0·06	1837 400·00	7 0·64	1078 98·27	9 0·82	3 0·27	1097 100·00
1902/3	170 8·43	1824 90·48	22 1·09	—	2016 100·00	6 0·50	1168 98·91	6 0·50	1 0·09	1181 100·00
1903/4	183 8·37	1980 90·58	21 0·96	2 0·09	2186 100·00	7 0·58	1202 98·76	8 0·66	—	1217 100·00
1904/5	214 9·55	1998 89·16	27 1·20	2 0·09	2241 100·00	11 0·83	1303 98·27	10 0·75	2 0·15	1326 100·00
1905/6	201 8·91	2029 90·03	23 1·02	1 0·04	2254 100·00	16 1·15	1358 97·92	11 0·79	2 0·14	1387 100·00
1906/7	196 8·83	1999 90·08	22 1·00	2 0·09	2219 100·00	12 0·86	1380 98·64	5 0·36	2 0·14	1399 100·00
1907/8	188 8·64	1965 90·30	22 1·01	1 0·05	2176 100·00	6 0·45	1311 98·80	6 0·45	4 0·30	1327 100·00
Приріст (+) убуток (-) від 1897-1908	+ 97	+ 1046	+ 9	— 1	+ 1151	+ 3	+ 729	+ 2	+ 3	+ 737
% прир. (+) % убутку (-)	106·60	113·82	69·23	50·00	112·19	100·00	125·26	50·00	300·00	124·91

З повнзших таблиць можемо зробити слідуочі висновки.

1. Загал молодіжи галицьких середніх шкіл побирає науку в державних середніх школах. В шк. р. 1896/7 сума учеників приватних шкіл з правом публичности (одинокa тоді приватна гімназія Єзуїтів в Хирові) виносила цифру 326 або 2·1% загалу учеників всіх середніх шкіл; се релятивне відношенє числа учеників приватних шкіл з правом публичности в р. шк. 1907/8 ще погіршило ся, помимо того, що прибули дві нові приватні гімназії з правом публичности (Ад. Міцкевича у Львові і мійська в Ландуті), бо сума учеників всіх трьох приватних шкіл виносила тоді 504 або 1·6% загалу всіх учеників. В наших австрійських провінціях — особливо західних — процентове число учеників приватних середніх шкіл було і є значно више, як у Галичині.

2. Приплив молодіжи до середніх шкіл не був однаковий в Східній і Західній Галичині. Через цілу другу половину 90-тих років аж до шк. р. 1900/1 включно число учеників в державних середніх школах Західної Галичини зростало значно скорше, як число учеників в Східній Галичині і з процентової цифри 35·47% (1897) піднесло ся на 37·66% (1901). Від того часу процентове число учеників Зах. Галичини без перерви падало і остаточно упало низше процентової цифри людности Західної Галичини (35·3%) іменно на цифру 33·52%, помимо того, що Західна Галичина в шк. р. 1907/8 мала о чотири державні середні школи більше, як би се виходило з процентового числа її людности; Сх. Галичина мала в р. шк. 1907/8 40 державних середніх шкіл замість 44, Західна Галичина в тім самім році мала 27 середніх державних шкіл замість 23. Релятивно число учеників Сх. Галичини, почавши від 1901 р., з кождим роком зростало і осягнуло в р. 1908 цифру 66·48%, отже вишу як процентова цифра населєня (64·7%) і серед теперішних національно-політичних обставин Східної Галичини буде і дальше безвино зростати.

3. Коли порівнаємо приплив молодіжи до середніх державних шкіл після конфесій і народностей, то побачимо велику різницю між Східною і Західною Галичиною. В Західній Галичині релятивні відношеня між поодинокими віроіповіданями і народностями протягом останніх 12 літ майже цілковито не змінили ся. Процент греко-католиків виносєв в р. 1867 — 1·79%, в р. 1908 — 1·96%, римо-католиків 85·75% — 85·85%, Жидів 11·72% — 11·70%, Українців 1·12% — 1·57%, Поляків 98·30% — 98·15%, Німців 0·47% — 0·21%. Процентвий приріст найбільший був у греко-католиків і Українців (108·6%, 169·4%), слабший у римо-католиків і Поляків

(92.2%, 91.7%), найслабший у Жидів (91.7), у Німців навіть упадок (12%). Абсолютно зросли в тім часі (1897—1908): греко-католики о 104 (з 95 на 199), Українці о 100 (з 59 на 159), римо-католики о 4185 (з 4536 на 8721), Поляки о 4770 (з 5200 на 9970), Жиди о 569 (з 620 на 1189), Німці упали о 3 (з 25 на 22). Загальна сума всіх учеників західно-галицьких державних середніх шкіл зросла о о 4869 (з 5290 на 10159) або 92%.

4. В Східній Галичині релятивна сила пересунула ся в періоді від 1897—1908 в користь греко-католиків і Жидів коштом релятивної сили римо-католиків і в хосен Українців коштом Поляків; ту процентові числа углягли зміні. І так процентове число учеників греко-католицького віроісповіданя виносило в р. 1897 26.69%, в р. 1908 — 30.34%, Жидів 23.48% — 26.53%, римо-католиків 48.75% — 42.07%, Українців 25.48% — 29.50%, Поляків 70.72% — 69.46%, число Німців упало значно з 3.61% на 0.98%. Процентовий привіст був дуже високий у греко католиків і Українців (137.1%, 138.7%), дуже сильний у Жидів (133.3%), више середного у римо-католиків і Поляків (77.9%, 102.6%), у Німців упадок (43.9%). Абсолютна цифра зросла у греко-католиків о 3453 (з 2570 на 6023), Українців о 3402 (з 2453 на 5855), римо католиків о 3657 (з 4692 на 8349), Поляків о 6983 (з 6806 на 13789), Жидів о 3007 (з 2260 на 5267), число Німців зменшило ся о 153 (з 348 на 195). Сума всіх учеників державних середніх шкіл Східної Галичини зросла в тім часі о 10226 (з 9624 на 19850) себто о 106.2%.

5. З абсолютної цифри приросту 10226 в Східній Галичині вискали процентово: греко-католики 33.7%, римо-католики 35.7%, Жиди 29.6%, інші 1%, Українці 33.2%, Поляки 66.8%, в Західній Галичині вискали з абсолютного числа 4869 греко-католики 2.1%, римо-католики 86%, Жиди 11.6%, інші 0.3%, Українці 2%, Поляки 98% — отже найбільшу пайку в чистім прибутку і в Східній і в Західній Галичині одержали римо-католики і Поляки; спеціально в Східній Галичині дійсний зиск Поляків був точно два рази більший як Українців.

6. Те саме явище бачимо в гімназіях. Процентовий привіст греко-католиків східно-галицьких державних гімназій осягнув за час від 1897—1908 цифру 135.7%, римо-католиків 76.1%, Жидів 127%, Українців 139.9%, Поляків 100.8%, Німців — 48.3%; абсолютні числа приросту: греко-католиків 3341 (з 2462 на 5803), римо-католиків 3082 (з 4022 на 7104), Жидів 2588 (з 2037 на 4625), Українців 3305 (з 2362 на 5667) Поляків 5937 (з 5887 на 11824),

абсолютне число зменшеня Німців 162 (з 335 на 173), Процентове число греко-католиків виносендо в р. 1897 — 28·62%, в р. 1908 — 32·83%, римо-католиків 46·77% — 40·20%, Жидів 23·68% — 26·17%, Українців 27·46% — 32·06%, Поляків 68·46% — 66·90%, Німців 3·89% — 0·98%. Загальна сума всіх учеників зросла о 9073 (з 8601 на 17674) отже о 105·4%.

7. В західно-галицьких державних гімназіях зросли греко-католики абсолютно о 99 (з 88 на 187) = 112·5%, римо-католики о 3553 (з 4052 на 7605) = 87·6%, Жиди о 470 (з 532 на 1002) = 88·3%, Українці о 97 (з 56 на 153) = 173·2%, Поляки о 4041 (з 4618 на 8659) = 87·5%, Німці зменшили ся о 5 (з 21 на 16) = 23·8%: зміни в процентівім числі зайшли такі: греко-католиків в р. 1897 — 1·87%, в р. 1908 — 2·12%, римо-католиків 86·22% — 86·10%, Жидів 11·32% — 11·35%, Українців 1·19% — 1·73%, Поляків 98·26% — 98·05%, Німців 0·45% — 0·18%. Відношене сил лишило ся майже цілковито не змінене. Загальна сума учеників піднесла са о 4132 (з 4700 на 8832) або о 87·9%.

8. З чистого приросту учеників 9073 східно-галицьких державних гімназій зискали процентово: греко-католики 36·8%, римо-католики 34%, Жиди 28·5%, інші 0·7%, Українці 36·4%, Поляки 63·6%, в західно-галицьких державних гімназіях з абсолютного приросту 4132 припадає на греко-католиків 2·4%, на римо-католиків 86%, на Жидів 11·4%, на інших 0·2%, на Українців 2·3%, на Поляків 97·7%.

9. В східно-галицьких реальних школах приріст в часі від 1897 до 1908 представляє ся слідуучо: греко-католики о 112 (з 108 на 220) = 103·7%, римо-католики о 575 (з 670 на 1245) = 85·8%, Жиди о 419 (з 223 на 642) = 187·9%, Українці о 97 (з 91 на 188) = 106·6%, Поляки о 1046 (з 919 на 1965) = 113·8%, Німці о 9 (з 13 на 22) = 69·2%. Процентіві числа були в р. 1897 і 1908 такі: греко-католиків 10·53% — 10·11%, римо-католиків 65·37% — 57·22%, Жидів 21·76% — 29·5%, Українців 8·88% — 8·64%, Поляків 89·66% — 90·30%, Німців 1·27% — 1·01%. Релятивні числа лишили ся тут, як бачимо, майже без зміни з тою виїмкою, що Жиди посунули ся дуже значно коштом римо-католиків. Загальна сума учеників зросла о 1151 (з 1025 на 2176) себто о 112·1%.

10. В західно-галицьких реальних школах приріст в згаданім часі був такий: греко-католики зросли о 5 (з 7 на 12) = 71·4%, римо-католики о 632 (з 484 на 1116) = 130·5%, Жиди о 99 (з 88 на 187) = 112·5%, Українці о 3 (з 3 на 6) = 100·0%, Поляки о 729 (з 582 на 1311) = 125·2%, Німці о 2 (з 4 на 6) = 50%,

В р. 1897 і 1908 виносили процентіві числа: греко-католиків 1·19% — 0·9%, римо-католиків 82·04% — 83·41%, Жидів 14·91% — 14·87%, Українців 0·51% — 0·45%, Поляків 98·64% — 98·8%, Німців 0·68% — 0·45%. Цілковита постійність чисел! Загальна сума учеників зросла о 737 (з 590 на 1327) або о 124·9%.

11. З загального приросту учеників реальних шкіл Східної Галичини 1151 припадає процентово на: греко-католиків 9·7%, римо-католиків 50%, Жидів 36·4%, інших 3·9%, Українців 8·3%, Поляків 90·9%. Німців 0·8%, Західної Галичини 737 на: греко-католиків 0·7%, римо-католиків 85·8%, Жидів 13·4%, інших 0·1%, Українців 0·4%, Поляків 98·9%, Німців 0·3%.

Тепер ще з окрема про українські гімназії і східно-галицькі польські і німецькі гімназії; в тій ціди залучаю слідуєчі табліці:

В) Українські і польські та німецькі гімназії державні Східної Галичини з окрема.

а) Фреквенція після конфесії і народности в українських гімназіях.

Українські гімназії.

Рік шкільний	Греко-катол. Українці	Римо-катол. Поляки	Жиди Німці	Інші Інші	Разом	% греко-катол. % Українців	% римо-катол. % Поляків	% Жидів % Німців	% інших % інших	
1896/7	852 853	1 —	— —	— —	853 853	99·89 100·00	0·11 —	— —	— —	
1897/8	943 945	2 1	1 1	1 —	947 947	99·58 99·79	0·21 0·11	0·10 0·10	0·10 —	
1898/9	1176 1181	2 1	4 1	1 —	1183 1183	99·41 99·83	0·17 0·09	0·34 0·08	0·08 —	
1899/900	1359 1371	6 2	6 1	3 —	1374 1374	98·90 99·78	0·44 0·15	0·44 0·07	0·22 —	
1900/1	1459 1467	3 2	5 —	2 —	1469 1469	99·33 99·87	0·20 0·13	0·34 —	0·13 —	
1901/2	1704 1721	5 —	8 —	4 —	1721 1721	99·01 100·00	0·29 —	0·47 —	0·23 —	
1902/3	1924 1950	5 —	18 1	4 —	1951 1951	98·63 99·95	0·25 —	0·92 0·05	0·20 —	
1903/4	2138 2173	6 —	20 2	11 —	2175 2175	98·31 99·91	0·27 —	0·92 0·09	0·50 —	
1904/5	2361 2396	4 —	22 2	11 —	2398 2398	98·48 99·92	0·16 —	0·91 0·08	0·45 —	
1905/6	2772 2819	8 —	25 2	16 —	2821 2821	98·28 99·93	0·28 —	0·88 0·07	0·56 —	
1906/7	3037 3082	10 1	20 —	16 —	3083 3083	98·50 99·97	0·32 0·03	0·64 —	0·54 —	
1907/8	3248 3281	7 —	17 —	10 1	3282 3282	98·97 99·97	0·21 —	0·52 —	0·30 0·03	
Приріст (+) убуток (-) від 1897-1808 % прир. (+) % убутку (-)	+2396 +2428	+ —	+6 +1	+17 +1	+10 +1	+2429 +284·76	+281·22 +284·63	+600·00 —	+ —	+ + — —

б) Фреквенція після конфесії і народности в східно-галицьких державних польських та німецьких гімназіях.

Східно-галицькі державні польські і німецькі гімназії.

Рік шкільний	Греко-католи. Українці	Римо-католи. Поляки	Жиди Німці	Інші Інші	Разом	% греко-католи. Українців	% римо-католи. Поляків	% Жидів Німців	% інших інших
1896/7	1610 1509	4021 5887	2037 335	80 17	7748 7748	20·78 19·48	51·90 75·98	26·29 4·32	1·03 0·22
1897/8	1769 1644	4198 6184	2130 343	86 12	8183 8·83	21·62 20·09	51·30 75·58	26·03 4·19	1·05 0·14
1898/9	1767 1669	4295 6302	2183 358	96 12	8341 8341	21·18 20·01	51·50 75·56	26·17 4·29	1·15 0·14
1899/900	1786 1692	4545 6698	2334 356	88 7	* 8753 8753	20·40 19·33	51·93 76·52	26·67 4·07	1·00 0·08
1900/1	1873 1764	4660 7050	2526 346	110 9	9169 9169	20·43 19·24	50·82 76·90	27·55 3·77	1·20 0·09
1901/2	1937 1837	5058 7692	2751 333	126 10	9872 9872	19·62 18·61	51·24 77·92	27·87 3·37	1·27 0·10
1902/3	2030 1931	5527 8498	3096 347	131 8	10784 10784	18·82 17·90	51·9 78·82	28·70 3·21	1·21 0·07
1903/4	2175 2049	5876 9307	3464 264	119 14	11634 11634	18·69 17·61	50·52 80·00	29·77 2·7	1·02 0·12
1904/5	2353 2240	6319 10063	3766 269	142 8	12580 12580	18·70 17·80	50·23 80·00	29·94 2·14	1·13 0·06
1905/6	2413 2291	6697 10884	4167 228	137 11	1414 13414	17·99 17·08	49·93 81·14	31·06 1·70	1·02 0·08
1906/7	2601 2456	7124 11766	4565 210	141 7	14431 14431	18·02 17·02	49·37 81·48	31·63 11·45	0·98 0·05
1907/8	2555 2386	7097 11824	4608 173	132 9	14392 14392	17·75 16·58	49·31 82·16	32·02 1·20	0·92 0·06
Приріст (+) убуток (-) від 1897-1908 % прир. (+) % убитку (-)	+ 945 + 877	+ 3076 + 5937	+2571 - 162	+52 - 8	+ 6644 + 85·62	+ 58·70 + 58·12	+76·50 + 100·85	+ 126·22 - 48·35	+ 65·00 - 47·06

Сі обі таблиці дають такі висновки:

1. Українські гімназії виказують незвичайний зріст числа учеників; коли загально в середніх школах приріст молодіжи в р. 1908 менше-більше виносив около 100% супроти загальної суми учеників з р. 1897, то в українських гімназіях був він близько тричі сильніший від середнього (284·7%) і се є найліпшим доказом, що тільки українські середні школи спричинили скріплене нашої релятивної сили в середнім шкільництві. Абсолютно зросло в тім часі число учеників українських гімназій о 2429 (з 853 на 3282) або, як вже сказано, о 284·7%.

2. Українські гімназії є справді чисто українськими інституціями; чужі народности (Поляки і Німці) з українських гімназій майже цілком не користають, чого доказом абсолютні і процентові числа: в р. 1897 процент Українців виносив 100%, інших абсолютно 0, процентово 0%, в р. 1908 інших абсолютно 1, процентово 0·03%. Під тим зглядом з українськими гімназіями можуть рівнатися, але тільки до певної міри, лише західно-галицькі середні школи, де Поляків є понад 98%, коли натомість східно-галицькі польські і німецькі середні школи мають досять сильну примішку українську (понад 16%).

3. І конфесійний склад українських гімназій різниться від конфесійного складу неукраїнських середніх шкіл; в перших є він одноцільний, греко-католики творять ту близько 100% (в р. 1897 99·89%, в р. 1908 98·97%), коли неукраїнські середні школи під конфесійним зглядом складаються з різних віроісповідань. Римокатолики на заході мають рішучу перевагу над прочими віроісповіданнями (около 86%), на Сході творять вони ледви половину, а на другу половину складаються ся Жиди (около $\frac{1}{3}$ часть загальної суми), греко-католики (около $\frac{1}{6}$ часть загалу учеників), а в кінці около 1% ісповідників інших конфесій.

4. До українських гімназій звертають ся в останніх часах, хоч що правда ще дуже а дуже слабо, і римокатолики та Жиди (сі останні головню в перемиській гімназії); абсолютне їх число було однак незначне (найвище в р. 1906 — 33) а до того непомітне (без тривалої тенденції до зривки). Творячи тільки дуже маленький дроб загального числа, підлягали вони під національним зглядом впливам української маси і з правила признавали ся до української народности, подібно як греко-католики в західно-галицьких польських середніх школах релятивно далеко більше причисляють ся до польської народности, як в польських школах Східної Галичини; правило, що чим більша національна маса, тим більша її від-

176
94
277

порна, притягаюча й асиміляційна сила, має і ту, в школі, повне примінене. Тут як раз лежить розв'язка загадки, чому Кр. Шк. Рада і галицький Сейм „усунули“ правило, що українська середня школа може бути тільки в місті, де вже існує аналогічна польська школа.

5. Всі греко-католики в українських гімназіях є по народності Українцями. Інакше в польських школах, де все частіше греко-католиків признає ся до польської народності; се є, як звісно, сини урядників греко-католиків, женатих з Польками, які в наслідок мішаного подружжя в часті, або зовсім спольщили ся. Заходить однак значна різниця під сим зглядом між Східною а Західною Галичиною; релятивно беручи, в Західній Галичині далеко більший процент учеників греко-католиків заявляє себе Поляками, як в Східній Галичині, де як раз греко-католики творять абсолютну більшість населення. При тім згадаю, що абсолютне число греко-католиків Поляків до греко-католиків Українців значно зменшило ся, себто, що національна відпорність Українців в згаданім часі зросла і має тривалу основу дальше зростати. Для доказу наводжу числа. І так в р. 1897 на загальну суму учеників греко-католиків всіх галицьких середніх шкіл 2676, заявило ся Поляками 159 учеників або 5·9% загальної суми учеників греко-католиків; з окрема на 1729 греко-католиків всіх східно-галицьких польських і німецьких середніх шкіл признало ся до польської народності 123 учеників, себто 7·1% суми греко-католиків тих шкіл, в Західній Галичині знов на загальну суму греко-католиків всіх середніх шкіл 95 аж 36 учеників т. є. 37·8% було Поляками. В р. 1908 з 6247 греко-католиків всіх галицьких середніх шкіл признало ся до польської народності 261 учеників або 4·1% загальної суми учеників греко-католиків, з того в східно-галицьких польських і німецьких середніх школах на загальне число 2799 греко-католиків аж 220 греко-католиків (= 7·8%) було Поляками, в західно-галицьких середніх школах на 200 греко-католиків признало ся 41 греко-католиків (= 20·5%) до польської народності. Тут, як бачимо, заходить різниця між східно- а західно-галицькими польськими школами; в перших національне освідомлене учеників греко-католиків не поступило наперед, коли в других посунуло ся вперед майже два рази. Головний континент, бо 120 учеників греко-католиків польської народності (1908), доставили ту польські гімназії у Львові, Перемишлі і Коломиї, міста, де існують українські гімназії. Як звісно, галицькі „Росіяни“ бойкотують українські школи, виховуючи свої діти в польських гімназіях; в польських гімназіях у Львові, а спе-

ціально в Коломиї і Перемишлі, учеників свідомих Українців мало або й нема зовсім, натомість багато москвофілів, від яких їх спольщені товариші греко-католики чують тільки погорду для української мови і народности і та як раз головню обставина спиняє поворот спольщених греко-католиків до їх властивої, української народности.

6. Процентове число греко-католицьких і українських учеників в польських (і німецьких) державних гімназіях Східної Галичини від р. 1897 до 1908 досить значно упало (з 20·78% зглядно 19·48% на 17·75% згл. 16·58%), хоч рівночасно абсолютне число зросло о 945 згл. о 877 учеників (з 1610 на 2555 зглядно з 1509 на 2386), але сей приріст був досить слабкий (58·7% згл. 58·1%) в порівнанню з загальним приростом (абсолютно 6644, процентово 85·6%). Характеристична річ, що процент римо-католиків в неукраїнських східно-галицьких державних гімназіях рівнож упав, іменно з 51·9% (1897) на 49·31% (1908), між тим, коли процентове число Жидів в сім самім часі незвичайно зросло — з 26·29% на 32·02%. Абсолютно зросли римо-католики о 3076 (з 4021 на 7097) = 76·5%, Жиди о 2571 (з 2037 на 4608) = 126·2%, Поляки о 5937 (з 5887 на 11824) = 100·8%, Німці упали о 162 (з 335 на 173) = 48·3%. З причини, що Українці релятивно що раз менше користають з польських гімназій, ті гімназії по народности стають ся що раз більше польськими, але рівночасно по конфесії що раз більше жидівськими. В р. 1897 творили Українці $\frac{1}{5}$ часть польських і німецьких гімназій Східної Галичини, Поляки $\frac{3}{4}$ загалу учеників; в р. 1908 Українці тільки $\frac{1}{6}$, Поляки понад $\frac{4}{5}$; римо-католиків було в р. 1897 абсолютна більшість, в р. 1908 тої абсолютної більшости вже не мають, є їх вправді більше як $\frac{2}{5}$, але менше як $\frac{1}{2}$, а до сего у них рішуча тенденція до що раз більшої процентової знижки; Жиди знов, яких в р. 1897 було лишень незначно понад $\frac{1}{4}$ загалу, в р. 1908 є їх вже близько $\frac{1}{3}$ частина загалу всіх учеників і мають величезний розмах до що раз більшого залуу середніх шкіл. Цілаво, що сей небувалий штурм молодих галицьких Жидів до середніх шкіл припадає як раз в часі, коли релятивне число Жидів в Галичвині маркантно паде. Тепер в неукраїнських східно-галицьких державних гімназіях ніодна конфесія не має абсолютної більшости, релятивно найбільше римо католиків, відтак Жидів а найменше греко-католиків.

7. Процентове відношенє між числом учеників Українців в українських гімназіях а в польських і німецьких східно-галицьких державних гімназіях пересуває ся в користь перших. І так було в р.

1897 в українських гімназіях 852 Українців (36%), в неукраїнських східно-галицьких державних гімназіях 1509 (64%), в р. 1901 в українських 1467 (43·9%), в неукраїнських 1873 (56·1%), врешті в р. 1908 в українських гімназіях 3281 (59·7%), в неукраїнських лишень 2386 (40·3%); отже тепер тільки около $\frac{2}{5}$ східно-галицьких українських гімназистів вчать ся в неукраїнських гімназіях, а $\frac{3}{5}$ вчать ся вже в рідній мові.

IV. Відношене числа учеників середніх шкіл до числа людности (Фреквенційна сила).

Перед тим кілька слів про територіяльне розміщене учеників на Східну і Західну Галичнину.

Розміщене учеників галицьких середніх шкіл після конфесії і народности на Східну і Західау Галичнину не відповідає зовсім розміщеною людности з виїмкою одних греко-католиків і Українців. На доказ наводжу слідуєче зіставлене:

а) в цілій Галичнині:

	процент у відношеню до загалу учеників всіх сер. шкіл:			процент у відношеню до загалу людности:
	1897,	1901,	1908,	(1900)
греко-католиків	17·56%	18·41%	20·47%	42·5%
римо-католиків	62·58 "	61·32 "	57·48 "	45·7 "
Жидів	18·89 "	19·34 "	21·17 "	11·1 "
Українців	16·52 "	17·63 "	19·74 "	42·1 "
Поляків	80·83 "	80·24 "	79·49 "	54·4 "
Німців	2·49 "	2·00 "	0·71 "	2·9 "

б) в Східній Галичнині:

греко-католиків	26·69%	28·61%	30·34%	63·6%
римо-католиків	48·75 "	45·68 "	42·07 "	22·6 "
Жидів	23·48 "	24·56 "	26·53 "	13·0 "
Українців	25·48 "	27·72 "	29·50 "	63·2 "
Поляків	70·72 "	69·21 "	69·46 "	32·6 "
Німців	3·61 "	2·98 "	0·98 "	3·7 "

в) в Західній Галичнині:

греко-католиків	1·79%	1·96%	1·96%	3·8%
римо-католиків	85·75 "	85·96 "	85·85 "	88·2 "
Жидів	11·72 "	11·49 "	11·70 "	7·7 "
Українців	1·12 "	1·49 "	1·57 "	3·4 "
Поляків	98·30 "	97·93 "	98·15 "	94·6 "
Німців	0·47 "	0·40 "	0·21 "	1·4 "

Порівняне процентових чисел учеників з такимимж числами людности вказує, як слабою є наша участь в середніх школах, релятивне число української людности є з горою два рази більше від релятивного числа українських учеників, коли у римо-католиків, Жидів і Поляків в Східній Галичині справа стоїть як раз противно, а навіть в ділій Галичині релятивне число учеників римо-католиків, Жидів і Поляків стоїть без порівняня вище як релятивне число римо-католицької, жидівської зглядно польської людности. Гірше від нас є ситуовані в галицьких середніх школах тільки Німці, які серед галицької інтелігенції вже від давна грають ролю останніх Моґіканів.

Не koniecь на тім. Для нас важне під національним зглядом розміщене числа римо-католицьких, жидівських і польських учеників на Східну і Західну Галичину в такій пропорції, в якій знаходить ся до себе римо-католицька, жидівська і польська людність Східної і Західної Галичини. Тимчасом в сїм згляді заходить повна аномальність; римо-католицької і польської людности в Західній Галичині є більше як в Східній Галичині, а римо-католицької молодіжи в середніх школах Східної Галичини є рівно (1908, тепер 1910, навіть більше) як в Західній Галичині, а польської молодіжи навіть абсолютна більшість; так само і жидівської молодіжи є в Східній Галичині релятивно далеко більше як в Західній. Ті недорозуміння, в звичайних обставинах неможливі, відносини є, як відомо, витвором свідомої і консеквентної політики Краєвої Шкільної Ради і взагалі галицьких офіціальних властей, які з залізною витривалістю стремлять до заливу Східної Галичини польською (римо-кат. і жидівського віроісповіданя) інтелігенцією, щобн діло польонізації сеї части краю скорше довести до бажаних успіхів.

Розміщене учеників по конфесії і народности на Східну і Західну Галичину ілюструє слідуєче зіставлене:

	Зі 100 учеників всіх середніх шкіл після 1897 і в р. 1908 на:		Зі 100 осіб кожної кон- фесії або народности припадало в р. 1897 і в р. 1908 на:		Зі 100 осіб кожної кон- фесії або народности при- падало в р. 1900 на:	
	Схід. Гал.	Зах. Гал.	С. Г.	С. Г.	Сх. Гал.	Зах. Гал.
греко-католиків	96·4%	3·6%	96·8%	3·2%	96·8%	3·2%
римо-католиків	52·5 "	47·5 "	50·0 "	50·0 "	32·0 "	68·0 "
Жидів	78·5 "	21·5 "	81·6 "	18·4 "	75·6 "	24·4 "
Українців	97·7 "	2·3 "	97·4 "	2·6 "	97·2 "	2·8 "
Поляків	57·7 "	42·3 "	58·7 "	41·6 "	38·7 "	61·3 "
Німців	93·3 "	6·7 "	89·9 "	10·1 "	83·0 "	17·0 "
загално	65·3%	34·7%	66·5%	33·5%	63·7%	35·3%

З отсього зіставлення бачимо, що тільки розміщене греко-католицьких і українських учеників середніх шкіл на Східну і Західну Галичину відповідає — і то майже з математичною точністю — розміщеню греко-католицької зглядно української людности і що се розміщене протягом 12 літ (1897—1908) не улягло майже ніякій зміні; так як компактна маса греко-католицької і української людности (понад 96%) мешкає в Східній Галичині, так само компактна маса учеників греко-кат. віроісповіданя і української народности (рівнож понад 96%) ходить до східно-галицьких середніх шкіл.

Зовсім вже інакше розділені між обі часті краю дві другі конфесії, зглядно народности.

Коли з римо-католицької людности не ціла одна третина (32%) мешкає в Східній Галичині, а в Західній часті краю більше як $\frac{2}{3}$ (68%), то абсолютна більшість (в р. 1897 — 52.5%) зглядно половина (в р. 1908 — 50%) римо-католицьких учеників виховує ся в східно-галицьких середніх школах. З наведених цифр бачимо вправді деяке пересунення процентового числа учеників римо-католиків в хосен Західної Галичини, але се явище переминаюче, бо від р. 1897 основано у Східній Галичині кільканайцять нових середніх шкіл (державних і приватних) і вони знов привернуть давнійшу перевагу під сим зглядом Східної Галичини.

Те саме явище обсервуємо у Жидів. Як показує остання рубрика наведеного зіставлення, в Східній Галичині мешкало лиш незначно понад $\frac{3}{4}$ загалу галицьких Жидів, а в Західній трошки менше як $\frac{1}{4}$ (24.4%). Сему розміщеню жидівської людности не відповідає розміщене жидівських учеників; в р. 1897 припадало на Східну Галичину близько $\frac{4}{5}$ а в р. 1908 вже понад $\frac{4}{5}$ (81.6%) загалу жидівських учеників. Причина сього явища лежить в національно-політичній констеляції краю. В Західній Галичині не існує „українська небезпека“, тому у західно-галицької польської суспільности є виразний напрям по можности спинювати зріст жидівської інтелігенції (і там справді процентове число жидівської інтелігенції від десятків літ не зростає, хоч релятивно до своєї скількості більше Жидів в Зах. Галичині мешкає в містах з середніми школами, як в Східній Галичині). На Сході інакше. Для спинення зросту української інтелігенції а тим самим для спинення національно-культурної і політичної еманіації українського народу в Галичині, добрі у Поляків і Жиди і в послідних головно роках східно-галицькі польські патріотичні круги прямо виловлюють жидівських хлопців і помимо своєї відрази до жидівства, в національно-політичних мотивів пхають їх в середні школи. Дуже наглядно можна се обсер-

увати в східно-галицьких містах, де існують польські приватні середні школи як в Борщеві¹⁾, Кутах, Рогатині, Чорткові й Яворові та в містах, де отворюють нові польські державні середні школи²⁾.

Ще більше нерівномірно розділені між обі частини краю ученики Поляки, а по частині і Німці. В р. 1897 припадало на східно-галицькі середні школи 57·7%, в р. 1908 вже 58·7% отже близько $\frac{3}{5}$ загалу польських учеників середніх шкіл, між тим коли в Схід. Галичині мешкає лишень 38·7% загалу польської людности Галичини. І процентове розміщенє німецьких учеників не відповідає такому ж розміщеню загалу німецької людности: в Східній Галичині було 93·3% (1897) згядно 89·9% (1908) загалу німецьких учеників при 83% загалу німецької людности; тут, як бачимо, наступає процентова рівновага, від коли абсолютне число Німців в східно-галицьких середніх школах стало обнижає ся.

Тепер переходжу до обчислення т. зв. фреквенційної сили, яка найліше характеризує участь поодиноких конфесій і народностей в середніх школах, а то за роки 1900/1 і 1907/8.

До згаданого обчислення потрібно знати абсолютні і процентові числа людности по конфесії і народности. Таке обчисленє на рік 1900 дає нам офіційальна перепись з 1900 р., а числа (приближні) за рік 1908 обчислюю на основі даних, які я навів при обчисленю людности за рік 1909.

Для 31/XII. 1907 було (в приближеню) людности:

	Сх. Гал.	Зах. Гал.	Ціла Гал.
греко-католиків	3,235.968	105.488	3,341.456
римско-католиків	1,149.888	2,448.432	3,598.320
Жидів	661.440	213.752	875.192
внших	40.704	8.328	49.032
разом всеї присутної людности	5,088.000	2,776.000	7,864.000

¹⁾ Крім наведених в горі існують ще приватні польські гімназії в Городенці і Гусятині, на разі обі без права публичности; в р. шк. 1909/10 мають обі тільки I. кл. Разом існує тепер (р. шк. 1909/10) в Східній Галичині девять польських приватних гімназій, з чого шість має вже право публичности.

²⁾ Цікаво, що на цілій етнографічній території української народности в Австро-Угорщині жидівська інтелігенція майже в комплекті знаходить ся в таборах наших національних противників; ба, що більше, навіть активно помагає денационалізувати наш нарід: в Угорщині мадяризувати, в Галичині польонізувати, в Буковині германізувати. Всім нам памятий хрестоносний похід буковинської жидівської інтелігенції в р. 1908 проти основаня української гімназії у Вижниці.

Українців	3,215.616	94.384	3,310.000
Поляків	1,657.688	2,626.096	4,283.784
Німців	187.256	38.864	226.120
ниших австр. горожан	6,440	4.656	11.096
разом австр. горожан	5,067.000	2,764.000	7,831.000
чужинців	21.000	12.000	33.000
разом всієї присутньої людности	5,088.000	2,776.000	7,864.000

Тепер обчислюю фреквенційну силу:

На 10.000 осіб кожної конфесії зглядно народности припадало учеників;

Східна Галичина:

а) гімназії:

	1901	1908		1901	1908
греко-католиків	11	18	Українців	11	18
римо-католиків	46	65	Поляків	47	74
Жидів	41	70	Німців	19	9

пересічно в 1901 р. 23, в 1908 р. 36.

б) реальні школи:

греко-католиків	0.6	0.7	Українців	0.6	0.6
римо-католиків	9	10	Поляків	9	12
Жидів	8	10	Німців	1	1

пересічно в 1901 р. 4, в 1908 р. 4.

в) всі середні школи:

греко-католиків	11.6	18.7	Українців	11.6	18.6
римо-католиків	55	75	Поляків	56	86
Жидів	49	80	Німців	20	10

пересічно в 1901 р. 27, в 1908 р. 40.

Західна Галичина:

а) гімназії:

греко-католиків	14	17	Українців	11	15
римо-католиків	24	31	Поляків	24	35
Жидів	33	47	Німців	6	4

пересічно в 1901 р. 25, 1908 р. 32.

б) реальні школи:

греко-католиків	1	1	Українців	1	0.6
римо-католиків	4	5	Поляків	4	5
Жидів	9	9	Німців	2	2

пересічно в 1901 р. 4, в 1908 р. 5.

в) всі середні школи:

греко-католиків	15	18	Українців	12	15·6
римо-католиків	28	36	Поляків	28	40
Жидів	42	56	Німців	8	6

пересічно в 1901 р. 29, в 1908 р. 37.

Ціла Галичина:

а) гімназії:

греко-католиків	11	18	Українців	11	18
римо-католиків	31	42	Поляків	35	49
Жидів	39	64	Німців	17	8

пересічно в 1901 р. 24, в 1908 р. 34.

б) реальні школи:

греко-католиків	0·6	0·7	Українців	0·6	0·6
римо-католиків	5	7	Поляків	5	8
Жидів	8	9	Німців	2	1

пересічно в 1901 р. 3, в 1908 р. 5.

в) всі середні школи:

греко-католиків	11·6	18·7	Українців	11·6	18·5
римо-католиків	36	49	Поляків	40	57
Жидів	47	73	Німців	19	9

пересічно в 1901 р. 27, в 1908 р. 39.

Наведене що йно зіставлене служить коментарем до процентових зіставлень уступу 3), що наша реальна сила в середніх школах в останніх роках справді значно зросла. Сю ілюзію розбивають однак цифри фреквенційної сили, бо вони вказують ясно, що під зглядом припливу свіжих сил до середніх шкіл ми лашили ся на самім кінці (не числячи Німців, що в Галичині занькають).

В часі від р. 1900/1 до шк. р. 1907/8 заскали іменно греко-католики на припливі в цілій Галичині + 7, в Східній Галичині також + 7, римо-католики + 13 зглядно + 20, Жида + 26 зглядно + 31, Українці + 7 зглядно також + 7, Поляки + 17 зглядно + 30 або инакшими словами: сила фреквенційна греко-католиків в часі від 1901 до 1908 була майже два рази слабша як сила фреквенційна римо-католиків в цілім краю, а спеціально майже тричі слабша, як такаж сила римо-католиків Східної Галичини, близько чотири рази слабша, як сила фреквенційна Жидів цілого краю, а понад чотири рази слабша, як ся сила Жидів в Східній Галичині; сила фреквенційна Українців була півтретя рази слабша,

як сила Поляків цілої Галичини, а помад чотири рази слабша, як сила фреквенційна Поляків Східної Галичини. Сила фреквенційна Німців спала з 19 на 9 (ціла Гал.), зглядно з 20 на 10 (Сх. Гал.). Пересічна фреквенційна сила цілого краю зросла о + 12, Східної Галичини о + 13, Західної Галичини лишень о + 8.

В Західній Галичині збільшене фреквенційної сили було у всіх значно слабше, як в Східній Галичині і виносило у греко-католиків + 3, у римо-католиків + 8, у Жидів + 14, у Українців + 3·6, у Поляків + 12, у Німців — 2.

Загально виносила фреквенційна сила в р. 1908: у греко-католиків 18·7, в цілім краю, з окрема в Східній Галичині 18·7, в Західній Галичині 18, римо-католиків 49 зглядно 75 і 36, Жидів 73 зглядно 80 і 56, Українців 18·6 зглядно 18·6 і 15·6, Поляків 57 зглядно 86 і 40, Німців 9 зглядно 10 і 6, пересічно в цілім краю 39, в Східній Галичині 40, в Західній 37.

Коли взяти за нормальну силу пересічну фреквенційну силу, то сила фреквенційна греко-католиків і Українців була в 1908 р. два рази слабша від пересічної в цілім краю, а понад 2 рази слабша, як пересічна сила в Східній і Західній Галичині. Сила фреквенційна римо-католиків була тоді півтора рази сильніша як пересічна в цілім краю, близько два рази більша в Східній Галичині, натомість в Західній Галичині тільки дуже незначно висша від пересічної. Фреквенційна сила Жидів була близько два рази більша від пересічної в цілім краю, точно два рази більша в Східній Галичині, а тільки несповна півтора рази більша від пересічної в Західній Галичині. Вкінці сила фреквенційна Поляків понад півтора рази переважала пересічну силу в цілій Галичині, незначно була вищою від пересічної в Західній а понад два рази вищою від пересічної в Східній Галичині; сила фреквенційна Німців всюди була кількакратно низшою від пересічної. На повисшім зіставленю бачимо, що Українці мають тепер в Галичині понад два рази менше учеників в середніх школах (а тим самим і інтелігенції в найближшій будучности) як повинні мати, натомість Поляки мають в цілім краю понад півтора рази, а в Східній Галичині навіть понад два рази більше, як би се виходило з потреб їхньої людности, інакше, що вже тепер Поляки мають величезну гіперпродукцію учеників середніх шкіл й інтелігенції і то навіть в порівнаню з без порівнання вище від них культурно і економічно стоячими Чехами і Німцями західних австрійських провінцій.

Про се свідчить зіставлене проф. Бузка за шк. р. 1908/9. В тім році припадало на кождих 10.000 мешканців даного краю

чи групи країх (фреквенційна сила): в Галичині 45, на Буковині 69¹⁾, на Шлеску 44, в Чехії і Мораві 54, в Далматії, Побережю і Країні 48, в альпейських краях 48, в цілій австрійській державі 50 учеників середніх шкіл (гімназій і шкіл реальних). Коли тепер узгляднимо, що вже в р. шк. 1907/8 мали Поляки в цілій Галичині 57, в Східній аж 86 учеників середніх шкіл, між тим, коли Чехи мали р. шк. 1908/9 тільки 54, а альпейські Німці разом з Віднем лишень 48 учеників середніх шкіл, то ся гіперпродукція нарибеку польської інтелігенції в напів тільки культурній і економічно цілком нерозвиненій Галичині стає тим більше плястичною; неопозбавлена вона далеко ідучих політичних наслідків.

Вже під сю пору в Східна Галичина тереном шовіністичних оргій. Вся майже східно-галицька польська інтелігенція знаходить ся в політичнім всепольськім таборі, який супроти української людности проклямував клич пруських Ostmark-Verein-ів „ausrotten“ і клич сей при помочи краєвого Союму а вчасти і державного законодавства та адміністрації впроваджує в житє. З кождим роком ряди сеї інтелігенції чисельно будуть зростати, а з ними буде рости і ненависть проти українства і здвоєна енергія в цілі його винищення, а се тим більше, що тут у неважожної інтелігенції буде грати ролю і квестія хліба і з сеї причини будуть ще більші заходи коло задержаня „stanu posiadania“ і цілковитого закріпощеня української народности в Галичині. Рівночасно буде зростати — хоч далеко слабше — й українська інтелігенція, котра ті шалені атаки буде змушена відперти, щоби охоронити себе й українські маси від повної денационалізації. Боротьба буде кштіти на цілій лінії, в способах перебирати не будуть, а вину за сю боротьбу й її жертви треба записати на конто австрійської політики, яка перед 40 роками галицьких Українців між иншим і на поли шкільництва видала на ласку і неласку Поляків.

¹⁾ Сю незвичайну високу фреквенцію в буковинських середніх школах, висшу як в якій небудь иншій австрійській провінції, треба пояснити ще більшим наливом Жидів до середніх шкіл, як в Галичині; в р. шк. 1904/5 сила фреквенційна буковинських Жидів виносила кольосальну цифру 173 і була понад чотири рази більша від такоїж сили всеї християнської буковинської людности, яка виносила всего 39. Процент жидівської людности на Буковині виносить 13·17%, але в середніх школах мали Жиди в р. 1904/5 45·5%. Головна причина сього незвичайного явища — то германізаційна політика австрійського уряду на Буковині, яка Жидів, що всі уходят за Німців, в германізаційних цілях висуває проти ненімецьких автохтонних народів — Українців і Румунів.

Жіночі гімназії.

Досі говорив я виключно про мужеські середні школи (державні і приватні з правом публичности), тепер на закінчене подам ще кілька цифр, що відносять ся до жіночих гімназій.

Історія жіночих гімназій в Австрії недавна. Довгі часи, бо до другої половини 90 р. р. минулого столітя, австрійські висші школи були для жінок замкнені; що йно в другій половині 90 р. р. м. ст. австрійське міністерство просвіти видало розпорядок, силою якого університети можуть приймати жінки, але тільки на філзофичний і медичний виділ; — політехніка і інші висші школи з академічним характером, а ще й досі в Австрії для жінок замкнені. Видаючи згаданий розпорядок, австрійське правительство не подбало одначе про організацію жіночих державних гімназій і лишило сю справу виключно приватній ініціятиві, не спомагаючи навіть основаних приватних жіночих гімназій державними субвенціями так, що тепер і основане і удержане жіночої гімназії полишене в Австрії тільки самому громадянству. Одно „добродійство“, яке правительство дає жіночим гімназіям, се право публичности, розуміє ся, що тільки тоді, коли плян наук і ведене школи має законні вимоги мужеських гімназій. З наведених причин число жіночих гімназій є незначне, особливо в західно-австрійських провінціях. Натомість існує значно більше число т. зв. ліцеїв (шестиклясових жіночих середніх шкіл), але укінчене тої школи не дає дівчині права вступу на університет в характері звичайної слухачкилише надзвичайної; впрочім і тих шкіл в порінаню з мужеськими середніми школами є небогато¹⁾.

В цілій австрійській державі з кінцем шк. р. 1908/9 існували слідуєчі приватні жіночі гімназії з правом публичности²⁾.

1. Privat-Mädchen-Gymnasium des Vereins für erweiterte Frauenbildung у Відні (повна гімназія з приготовляючою клясою) з числом учениць 332, а крім того 15 учениць в приготовляючій клясі; викладна мова німецька; 2. Приватна жіноча гімназія товариства „Minerva“ в Празі (повна гімназія) з числом учениць 327 + 3 приватистки; викладна мова чеська; 3. Приватна жіноча гімназія Шкільних Сестер в Королівських Виноградах коло Праги (гімназія ще неповна, має в р. шк. 1909/10 — 5 кляс) з числом учениць 170; викладна мова чеська; 4. Приватна жіноча реформована гімназія

¹⁾ В цілій Галичині існує тільки один жіночий ліцей з українською викладною мовою (на кілька польських) — товариства „Руський дівочий інститут“ в Перемишлі. Ся школа є вже повна (перший іспит зрілости відбув ся в р. 1909) і з поч. р. шк. 1909/10 числила 220 учениць.

²⁾ Доти подаю на основі Jahrbuch d. höh. Unterrichtswesens in Österreich річник 22, р. 1909.

товариства „Divčí - Akademia“ в Берні (гімназія неповна, в р. шк. 1909/10 — 2 класи) з числом учениць 26; викладна мова чеська; 5. Приватна жіноча реформована гімназія в Волоськім Межирічу (Walachisch Meseritsch) на Мораві (гімназія неповна, в р. шк. 1909/10 3 класи) з числом учениць 29; викладна мова чеська; разом німецьких учениць в гімназіях було 332, чеських 573. У всіх отже австрійських краях крім Галичини було жіночих гімназій п'ять (!) з числом учениць 905.

Далеко красше під сим зглядом презентує ся Галичина; ту з кінцем шк. р. 1908/9 існувало вісім жіночих приватних гімназій з правом публичности, з того числа одна українська у Львові. Повні гімназії існують в р. 1909/10: Стшалковської у Львові, гімназія тов. „Towarzystwo prywatnego gimnazjum żeńskiego“ у Львові, перша жіноча приватна гімназія в Кракові, гімназія ім. кор. Ядвиги в Кракові і гімназія Стружинської в Кракові; неповні: українська жіноча гімназія сс. Василянок у Львові (в шк. р. 1909/10 — 4 класи), гімназія Гольдблятової (в шк. р. 1909/10 — 5 клас) і гімназія тов. „Prywatne gimnazjum żeńskie“ в Станиславові (в шк. р. 1909/10 — 6 клас). Фреквенцію в галицьких жіночих гімназіях ілюструє слідуєча таблиця (за Бузком).

Число учениць в шкільнім році	1903/4	1904/5	1905/6	1906/7	1907/8	1908/9
1. Українська гімназія Василянок у Львові . . .	—	—	—	—	53	78
2. Польська гімназія Союзна у Львові	—	109	147	186	236	276
3. Польська гімназія Стшалковської у Львові . .	—	—	93	30	202	250
4. Польська гімназія Гольдблятової у Львові . .	—	—	—	58	145	170
5. Польська гімназія Союзна в Станиславові . .	—	—	—	—	80	101
6. Польська гімназія ім. кор. Ядвиги в Кракові .	—	—	—	104	171	206
7. Польська гімназія Союзна в Кракові	—	—	—	—	—	185
8. Польська гімназія Стружинської в Кракові . .	—	—	—	11	115	147
Разом всі жіночі гімназії . .	—	109	240	389	1002	1413

З наведеної таблиці бачимо, що число учениць в галицьких приватних жіночих гімназіях з правом публичности було в шк. р. 1908/9 зовсім поважне і вказує в лику тенденцію до дальшого зросту. Національної приналежності учениць Бузек не подає, але можна її в приближеню обчислити. Всі учениці в приватній жіночій гімназії Василянок у Львові були Українками¹⁾, до того що найменше двадцять і кілька українських дівчат ходило до польських жіночих гімназій так, що цифру Українок в шк. р. 1908/9 можна прийняти найменше на 100 або 7·6% загального числа, решта 1313 (92·4%) були Польки. В цілій Австрії було в тім році 2318 учениць в приватних гімназіях, з того 332 (18·6%) Німкинь, 573 (24·7%) Чешок, 1313 (52·4%) Польок, а тільки 100 (4·3%) Українок.

Дивлячи ся на наведені в текстї абсолютні і процентові цифри зросту нашої сили в галицьких школах і на постійний хоч повільний нахил тих цифр до дальшої звички, могли би ми хоч трохи спокійно дивити ся в будучність, коли би в послїдних двох роках, яких в обчисленях не узгляднено, обставини не змінили ся для нас на гірше. В р. р. 1908 і 1909 основано в Галичині 10 нових державних польських середніх шкіл (в 1910 приходять ще дві) і 7 приватних польських гімназій (4 мають вже право публ.), з чого в Сх. Галичині 13 (6 держ. + 7 прив.). Ті школи виховують стільки учеників польської народности, що ми з 19·74% (р. 1908) вернемо на 16·90% (р. 1885) або зійдемо ще низше, наколи не подбаємо е залив східно-галицьких середніх шкіл нашою молодіжю. Як з'організувати більший приплив — нормальний теперішній вже далеко не вистарчає — нашої молодіжи до гімназій і реальних шкіл, се вже належить до національно-політичних і культурних українських організацій, які з енергією повинні взяти ся за почате вже в части діло.

Справлене опечатки: стор. 60, стрічка 15 з гори замість абсолютне має бути релятивне, стор. 63 послїдна стрічка з долу пята колюмна замість 63·7% має бути 64·7%.

¹⁾ В шк. р. 1909/10 у всіх чотирьох клясах (I. — IV.) українсь ко жіночої гімназії Василянок у Львові є 110 учениць.

Zur Nationalitätenstatistik in den galizischen Mittelschulen.

Von Dr. Stephan Baran.

Den Gegenstand der Abhandlung bilden Untersuchungen über die nationale und konfessionelle Statistik der Schüler in den galizischen Mittelschulen von den 40-er Jahren des 19. Jahrh. bis zum Jahre 1908 und über die Statistik der Mittelschulen und ihren nationalen Charakter. Der Stoff der Abhandlung wird in zwei Teilen besprochen.

Im ersten Teile, der die Periode von den 40-er Jahren des 19. Jahrh. bis zum Jahre 1867, dem Jahre der Gründung des galizischen Landesschulrates, umfasst, wird die Politik der österreichischen Regierung auf dem Gebiete des Mittelschulwesens, die sich durch ihr germanisierendes Regiment auszeichnete, besprochen, die Zahl der galizischen Mittelschulen und die Zeit ihrer Gründung angegeben und das absolute und relative Zahlenverhältnis der Schüler nach Konfession und Nationalität in den Jahren 1854 und 1859 untersucht. Es wird festgestellt, dass die relative Zahl der ukrainischen Schüler in dieser Periode ziemlich hoch war, viel höher als je nachher in der zweiten Periode, und z. B. im Jahre 1854 — 28% der Gesamtzahl der galizischen Mittelschüler und 42.0% der Gesamtzahl der Schüler in den ostgalizischen Gymnasien betrug. Die Zahl der polnischen Schüler betrug damals nicht viel über die Hälfte der Gesamtzahl (54.7%), die Zahl der deutschen Schüler war sehr hoch (8.5%), die der jüdischen dagegen ziemlich niedrig (8.8%). Am stärksten (relativ genommen) wurden in dieser Zeit die galizischen Mittelschulen von den Deutschen, am schwächsten von den Ukrainern besucht.

Im zweiten Teile, der den Zeitraum von 1867 bis 1908, resp. bis 1910 umfasst, geht die Untersuchung in der oben erwähnten Richtung. Diese Periode kennzeichnet die gänzliche Polonisierung des galizischen Schulwesens.

Im J. 1867 wurde der galizische Landesschulrat, in dem die Polen immer eine fast unbeschränkte Übermacht hatten, organisiert, der die Verwaltung des Mittelschulwesens übernahm. In demselben Jahre trat das Landesschulgesetz vom 22/6 1867 — das nirgends in Österreich eine Analogie findet — in Kraft, welches das ganze Schulwesen mit wenigen Ausnahmen polonisierte und die Gründung einer neuen öffentlichen nicht polnischen Mittelschule von dem speziellen Beschlusse des Landtages abhängig machte. Von den 22 im Jahre 1867 bestehenden

Mittelschulen erhielten die Polen 19 (16 Gymnasien + 3 Realschulen, darunter 8 Gymn. + 2 Realsch. in Ost- und 8 Gymn. + 1 Realsch. in Westgalizien), die Ukrainer ein Gymnasium (in Lemberg), die Deutschen 2 Gymnasien (in Lemberg und Brody — Ostgal.).

Vom Jahre 1867 bis zum Jahre 1909 wurden in Galizien 45 neue Staatsmittelschulen (35 Gymn. + 10 Realsch.) eröffnet, wovon den Polen 41 (31 Gymn. + 10 Realsch.), den Ukrainern 4 Gymnasien zufließen. Dazu wurde das deutsche Gymnasium in Brody im Jahre 1907 polonisiert, so dass jetzt in Galizien nur ein einziges Gymnasium (in Lemberg) mit deutscher Unterrichtssprache besteht. Die Politik der galizischen Schulverwaltung charakterisiert unter anderen folgendes Beispiel: Um die geringe Zahl ihrer Intelligenz zu vermehren, organisierten die Ukrainer in den letzten zwei Jahren 4 ukrainische Privattgymnasien, aber keines derselben erhielt das Öffentlichkeitsrecht, die polnischen Privattgymnasien dagegen, die in denselben oder in den nächsten Städten, in rein ukrainischen Bezirken Ostgaliziens gegründet wurden, erhielten dieses Recht ohne jede Schwierigkeit.

Im Februar 1910 existierten in Galizien 74 Mittelschulen (67 Staatsmittelschulen + 7 Privattgymnasien), darunter 55 polnische Gymnasien (48 Staats- und 7 Privattgymnasien), 5 ukrainische Staatsgymnasien, 1 deutsches Gymnasium und 13 polnische Staatsrealschulen.

Die Bevorzugung Westgaliziens und der polnischen Nation auf Kosten Ostgaliziens und der ukrainischen Nation illustrieren folgende Zahlen: Im Schuljahre 1909/10 entfällt in Ostgalizien eine Staatsmittelschule (40) auf 129.725 Einwohner, in Westgalizien (27) auf 104.852 Einw., im ganzen Kronlande (67) auf 119.701 Einw.; eine polnische Staatsmittelschule in Ostgal. (34 = 27 Gymn. + 7 Realsch.) entfällt auf 48.332 polnische Einwohner Ostgaliziens, eine polnische Mittelschule mit Öffentlichkeitsrecht in Ostgal. (41 = 27 Staatsgymn. + 7 Privattgymn. + 7 Staatsrealsch.) auf 42.290 polnische Einw. Ostgaliziens; eine polnische Staatsmittelschule in Westgalizien (27 = 21 Gymn. + 6 Realsch.) entfällt auf 99.189 polnische Einw. Westgaliziens, eine polnische Mittelschule in Westgal. mit Öffentlichkeitsrecht (21 Staatsgymn. + 1 Privattgymn. + 6 Staatsrealsch.) auf 89.176 polnische Einw. Westgaliziens; eine polnische Staatsmittelschule im ganzen Kronlande (61 = 48 Gymn. + 13 Realsch.) entfällt auf 71.635 polnische Einw. Galiziens, eine polnische Mittelschule im ganzen Kronlande mit Öffentlichkeitsrecht (68 = 48 Staatsgymn. + 7 Privattgymn. + 13 Staatsrealsch.) auf 64.261 polnische Einw. Galiziens; dagegen entfällt eine ukrainische Mittelschule (5 Staatsgymn.) auf 660.041 ukrainische Einw. Ostgaliziens und auf 675.140 ukrainische Einw. des ganzen Kronlandes; eine deutsche Mittelschule in Ostgal.

(1 Staatsgymn.) entfällt auf 181.993 deutsche Einw. Ostgaliziens und auf 221.627 deutsche Einw. des ganzen Kronlandes.

Als Folge dieser Politik der obersten galizischen Schulverwaltungsbehörde auf dem Gebiete des Mittelschulwesens erscheint die Abnahme der relativen (in den Jahren 1879 — 1880 auch der absoluten) Zahl der ukrainischen Schüler (von 22·5% — 1866/7 — 1870/1 — auf 16·9% — 1881/2 — 1885/6); erst seit dieser Zeit begann die relative Zahl der ukrainischen Schüler zuzunehmen und betrug im Jahre 1908 — 19·74%.

Diese Periode kennzeichnet eine grosse Zunahme der absoluten und relativen Zahl der polnischen, namentlich aber der jüdischen Schüler und die stete Abnahme dieser Zahl bei den deutschen Schülern. In den Jahren 1866/7 — 1870/1 betrug die relative Zahl der polnischen Schüler 70·6%, im Jahre 1908 — 79·49%, die Zahl der jüdischen 8·1%—21·0% und die der deutschen 6·7%—0·71%.

Sehr genau wurde die Zeitperiode 1896—1908 untersucht und durch zahlreiche statistische Tafeln illustriert. Es wurde festgestellt, dass die Intensität, die Tendenz und das Tempo der Zunahme am stärksten (+139·2%) bei den Ukrainern, fast eben so stark bei den Juden (+124·3%), etwas schwächer (+ 96·8%) bei den Polen auftritt und dass bei den Deutschen ein steter Zahlenrückgang (— 44·7%) bemerkbar wird. Die Zunahme der Gesamtzahl der Schüler beträgt 100·2% und ist in Ostgalizien stärker als in Westgalizien.

Besondere Aufmerksamkeit wird in der Abhandlung dem Zusammenhange zwischen der Zugehörigkeit zur ukrainischen Nationalität und zum griech-kath. Ritus, sowie zwischen der Zugehörigkeit zur polnischen Nationalität und zum röm.-kath. Ritus in den Mittelschulen Ost- und Westgaliziens gewidmet; hiebei wurde ein bedeutender Aufschwung des nationalen Bewusstseins und der Widerstandskraft gegen die Polonisierung bei den ukrainischen Schülern konstatiert.

Endlich wurde darauf hingewiesen, dass die galizischen Ukrainer in ihrem nationalen Interesse dem Probleme der Nationalisierung des ostgalizischen Mittelschulwesens mehr Aufmerksamkeit schenken müssen, um die absolute und relative Zahl der ukrainischen Schüler in den galizischen Mittelschulen schon in der nächsten Zeit zu heben.

